

Міністерство освіти і науки України
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
Факультет історії, політології і міжнародних відносин
Кафедра історії України і методики викладання історії

**ДИПЛОМНА РОБОТА
НА ЗДОБУТТЯ ПЕРШОГО (БАКАЛАВРСЬКОГО)
РІВНЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

на тему:

**Життєпис та творча спадщина художника
Василя Касіяна (1896–1976)**

студентки IV курсу, групи СОІз-41
предметної спеціальності
014.03 Середня освіта (Історія)

Бойчук Вікторії Василівни

Керівник:

Савчук Богдан Романович

кандидат історичних наук, асистент

Рецензент:

Королько Андрій Зіновійович

кандидат історичних наук, доцент

Національна шкала: _____

Університетська шкала: _____

Оцінка ECTS: _____

Члени комісії: _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

_____ (підпис) (прізвище та ініціали)

_____ (підпис) (прізвище та ініціали)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
Розділ 1. Життєвий шлях Василя Касіяна.....	7
Розділ 2. Творча спадщина Василя Касіяна у системі українського мистецтва.....	24
Розділ 3. Педагогічні засади вивчення історії мистецтва у школі....	38
Розділ 4. Методичні аспекти інтеграції спадщини Василя Касіяна в шкільну та позашкільну освіту.....	50
ВИСНОВКИ	58
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	61
ДОДАТКИ.....	69

ВСТУП

Актуальність дипломної роботи. Прикарпатська біографістика є одним із тих напрямків історичної науки, який досі не має належного наукового узагальнення в контексті культурної історії України. Багато відомих імен через плин часу та обставин виринають лише зараз. Це пов'язано з тим, що багато газетних і журнальних колекцій XIX – XX ст. стають публічним надбанням громадськості. Для історика і історикині – це можливість відкрити нову ланку в тому чи іншому напрямку біографічних досліджень. Ще в іншому випадку імена митців та інших творчих людей, яким присвячено музеї або виставки в художніх галереях отримують нове дихання саме в період війни в Україні. Не є винятком і слово графіки, де ті чи інші майстри художнього мистецтва стають знову актуальними. Їх життєві долі та творчість завжди є прикладом для сучасних художників, які шукають натхнення як в сучасному, так і в минулому.

Одним із таких геніїв минулого є художник-графік зі Снятина, депутат ВР УРСР другого та 6-9-го скликань, дворазовий голова правління спілки художників УРСР, лауреат Шевченківської премії (1964), Герой соціалістичної праці (1974), академік Василь Ілліч Касіян (1896 – 1976). Його творча спадщина – це і шевченкіана, і пейзажі з життя рідного Покуття, і бойові плакати доби Другої світової війни та й загалом – понад 10 тисяч різних робіт. На його честь є вулиці, музей в рідному місті, а також премія, котру досі вручають художникам сучасності за їх творчі злети на тлі епохи.

В умовах сучасної російсько-української війни (2022–2025) постаті таких діячів, як Василь Касіян, набувають нового звучання, адже їхнє життя та творчість є джерелом національної гідності, культурного опору та історичної пам'яті. Крім того, актуальність теми зумовлена необхідністю переосмислення і популяризації української мистецької спадщини в освітньому процесі. Інтеграція постаті Василя Касіяна в навчання історії та суспільствознавчих дисциплін, а також у позакласну виховну роботу сприятиме формуванню в учнів національної

свідомості, естетичного смаку та глибшого розуміння зв'язку між культурою, історією й громадянською позицією.

Об'єктом дипломної роботи є життєпис та творча спадщина українського художника-академіка з Галичини Василя Ілліча Касіяна (1896 – 1976) у контексті культурно-історичного розвитку України ХХ ст.

Предметом дослідження виступають процеси, події і історичні явища, де участь або свідками яких був художник, а також потенціал використання його життєпису та мистецької спадщини у навчальному процесі з історії та в позакласній діяльності закладів загальної середньої освіти.

Виходячи з актуальності, **метою роботи** є комплексно проаналізувати життєвий шлях і творчу спадщину В. Касіяна в контексті суспільно-політичних процесів ХХ ст. та обґрунтувати методичні підходи до використання його постаті й мистецьких здобутків у навчанні історії та позакласній роботі в закладах загальної середньої освіти. **Завдання** цього дослідження є:

- дослідити основні етапи життя та формування творчої індивідуальності В. Касіяна;
- проаналізувати провідні теми та ідейне спрямування його мистецької спадщини у зв'язку з історичними обставинами доби;
- визначити педагогічний потенціал використання творчості Василя Касіяна в процесі навчання історії в 10–11 класах;
- розробити рекомендації щодо інтеграції теми у позакласну роботу та формування історичної пам'яті учнів через ознайомлення з культурно-національним надбанням митця.

Хронологічні межі дослідження охоплюють період з 1896 по 1976 рр. Верхня межа – 1896-1926 рр. – зумовлена періодом становлення особистості і дорадянським періодом в житті Василя Касіяна, Нижня межа – 1927– 1976 рр. – це життя діяча в радянських реаліях.

Територіальні межі становлять межі підавстрійської Східної Галичини, де відбулось формування особистості Василя Касіяна, зокрема с. Микулинці та

м. Снятин, а також Північ Італії, м. Прага (Чехія), м. Київ, Харків та ін. топоніми в житті цього громадсько-культурного діяча.

Джерельна база. В ході роботи були використано автобіографію та творчу спадщину митця, яка презентована і його науковою спадщиною [1-4], мемуари (спогади) його близьких та знайомих [5-11], а також надбання газетної та журнальної періодики [12-15] і вітчизняне законодавство [16].

Стан наукової розробки. Обрана нами тематика як стосовно обраної постаті, так і методологічного інструментарію відносно інтеграції теми в навчальний процес у школі, в т.ч. праці А. Андрейканіча [17], Л. Владича [18], Д. Гоулмана [22], Г. Гришка [23-24], А. Королька [27-28], В. Косіва [В], М. Мушинки [41-42], І. Патера [45], О. Цугорки [58], М. Бажанського [60-62], В. Власова [77-78], І. Коляди [80] та ін. Окрему увагу звертаємо на дисертації О. Большаніної [83] і Н. Сидоренко [84].

Методологічну основу роботи складають загально-наукові і спеціально-наукові принципи та методи дослідження. При написанні роботи авторка дотримувалася принципів історизму, всебічності, об'єктивності, системності, узагальнення та порівняння. У роботі використані такі методи: дедуктивний, коли власні положення виводяться із загальних; аналізу, при якому загальне положення ділиться на складові частини; синтезу, який полягає в проведенні дослідження в цілому, на основі об'єднання пов'язаних елементів в єдине ціле.

Наукова новизна полягає у тому, що нами здійснена спроба комплексно узагальнити фактичний матеріал про творчий та життєвий шлях українського художника з Галичини Василя Касіяна, а також у розробці науково обґрунтованих підходів до інтеграції його постаті в освітній процес з історії у закладах загальної середньої освіти.

Практичне значення отриманих результатів полягає в можливості використання матеріалів дослідження у навчальному процесі з історії України, інтегрованих курсах суспільно-гуманітарного спрямування, а також у позаурочній діяльності. Розроблені підходи можуть бути застосовані під час підготовки та проведення тематичних уроків, виховних заходів, роботи в

історико-краєзнавчих гуртках, а також під час підготовки учнів до участі в предметних олімпіадах, конкурсах учнівських науково-дослідницьких робіт МАН України.

Структура дослідження складається зі вступу, 4 розділів, висновків, списку використаних джерел (84 позиції) та 7 додатків. Загальний обсяг – 84 сторінки, з них основного тексту – 60 сторінок.

РОЗДІЛ 1. ЖИТТЄВИЙ ШЛЯХ ВАСИЛЯ КАСІЯНА

Містечко Снятин на Покутті свого часу було доволі потужним центром одного із провідних аграрних районів Івано-Франківської області. За доби польського королівства та Речі Посполитої – це було прикордоння з Молдавським князівством, а в 1919–1939 рр. – кордон між Польщею та королівством Румунія. У 1939–1940 рр. – прикордонне місто, в роки Другої світової – було окуповане німецьким Вермахтом і було повітом у дистрикті Галичина при генеральній губернії Третього Рейху. З 1944 по 1991 рр. воно було райцентром Станіславської, а згодом – Івано-Франківської області. Такий статус місто зберігало до 2020-го р. У той рік відбулась адмінреформа, яка остаточно забрала в міста статус районного центру і натомість зробила його столицею ОТГ, куди увійшло місто та близько половини колишньої межі Снятинщини. Тепер це звичайне місто в Коломийському районі, котре можна відвідати транзитом при перетині дороги з Івано-Франківська у напрямку Чернівецької області.

Історично воно було відоме і тим, що тут легко взаємодіяли між собою представники різних національностей. Це були українці, поляки, євреї, вірмени та німці, які жили окремо від інших в колоній Августдорф на північ від Снятина. Щодо вірмен, то їх будинки та костел розмістились майже на самому схилі пагорбу над долиною ріки Прут. Вірменська вулиця хоч і була центром для однойменної громади у місті ще з доби пізнього середньовіччя, але не була чимось таким як єврейське гетто чи німецька колонія. Навпаки – вірмени доволі комфортно змогли освоїтись на Снятинщині як виноградарі, ремісники та купці. В багатьох випадках вони інтегрувались в місцевий соціум за рахунок природньої українізації [61, с. 8].

Серед таких родин була і родина Іллі Касіяна, яка пройшла цей період наприкінці XVII – на поч. XVIII ст. Вже в другій половині XIX ст. вони розмовляли виключно українською та відвідували греко-католицький храм в снятинському передмісті Микулинці, яке доєднали до міста лише в 1978 р. Саме в цьому селі, а вірніше в одній з хат на його окраїні, 1 січня 1896 р. в багатодітній

родині Іллі (Ілаша) і Євдокії Касіянів народився хлопчик Василь [див. додаток А].

Дід художника був священником, який правив службу в дерев'янім храмі з солом'яним дахом. Хата батька митця була невелика, але для всієї округи це був справжній культурно-мистецький центр початку ХХ ст. Саме в ній на початку 1900-х рр. і збирались збори філії спортивно-пожежного товариства «Січ». Саме Ілаш Касіян в грудні 1903 р. був одним із тих, хто зустрічав Миколу Лисенка на залізничній станції Снятин. Саме в той морозний день, 16 грудня 1903 р. Ілаш Касіян подарував українському музичному класику вінок з дарів поля як знаки поваги від снятинців до його таланту [7, с. 127–128].

Наступного дня, 17 грудня 1903 р. інший снятинець, дяк церкви Михайлового Чуда Іван Гоїв (1860–1950) на ювілейному концерті з нагоди 35-ї річниці музичної діяльності М. Лисенка спільно з хором снятинського «Бояну» славив творчий талант корифея. Наддніпрянський музичний геній так був вражений виконанням пісень хору і оксамитовим баритоном його диригента, що подарував останньому ноти до пісні «Ой зійди, зійди, ясен місяцю». В середині 1920-х рр. І. Гоїв був диригентом хору при гуртку «Рідної Школи» в Микулинцях, де співала рідна сестра Василя Касіяна Олена. Вже по смерті В. Касіяна, в часи незалежної України усі ці теплі спогади про свого дідуса Ілаша, про матір Олену та про дядька Василя Касіянів у есеї «Присвята» напише його племінник, лауреат Шевченківської премії Ярема Петрович Гоян (1940–2018) [9, с. 24–25].

Родина не була заможна і тому в Касіянів в першу чергу цінувалась важка фізична праця. Ще будучи дитиною маленький Василь часто ходив з матір'ю і сестрою ходили на чужі поля за сніп пшениці. Злидні так мучили родину, що згодом брат Василя Іван змушений був емігрувати до Канади. Серед галичан вона вважалась доволі перспективною для еміграції. Тут можна було вдосталь заробити як для себе, так і для прогодування тих своїх близьких, які залишались вдома на господарстві. Згодом це і справді відіграє свою роль в житті досліджуваної нами постаті. Зокрема, у період навчання Касіяна у Празі (1920–

1926) його брат Іван передав йому значну суму коштів на творчі та навчальні потреби. Однак, після тієї допомоги вони більше не бачились – Касіян в 1927 р. емігрував в УСРР, а його брат так і залишився канадцем [23, с. 3].

Касіян зростав з глибоким інтересом одразу як до книги, так і можливості малювати щось гарне та цікаве. Спочатку він багато копіював картини художників Івана Сластіона, Івана Їжакевича та Порфирія Мартиновича. Подібно до натури і з бачення творчої уяви, юний Василько часто змальовував образи своїх односельців у звичайних шкільних зошитах. Це за ним помічали рідні та вчителі як в Снятинській семирічці, яку він завершив в 1903 р., так і у виділовій (завершив її в 1905-му) та у цісарсько-королівській реальній школі (1908–1915) [61, с. 141].

Щодо останнього закладу, то слід зауважити, що реальна цісарська королівська (далі – ц.к. – *авт.*) школа у Снятині була заснована у 1907 р. Будівля мала 56 залів і власне сам будинок був власністю міської гміни. Це означало, що всі кошти на його утримання йшли з місцевого бюджету. Школа була семикласною. Середній вік учнів коливався від 11 до 20 років. Вчителів ц.к. школи в той час називали професорами. У той період в ц.к. реальній школі у Снятині між собою вміли взаємодіяти учні і вчителі різних національностей – поляки, німці, вірмени, українці та євреї. Між ними майже ніколи не було конфліктів. До прикладу, у своїм класі В. Касіян добре товаришував з Є. Гоївим (сином місцевого дяка) і євреєм Е. Погорілесом, який був сином снятинського книгодрукаря та мецената [62, с. 150].

Навчання за рік коштувало учню реальної цісарсько-королівської школи коштувало 60 австрійських крон – по 30 крон на півріччя (семестр). Кошти на ці потреби Касіяни попри бідність завжди мали можливість знаходити, адже їх син вартував кращої долі, аніж його батьки. Цісарсько-королівська школа у Снятині була хорошою підготовчою базою перед університетом, адже маючи філологічний профіль, її учні активно вивчали польську, українську, німецьку, латину і французьку. Зауважимо, що саме французька мова як і у XVIII – XIX ст., так і на початку XX ст. на відміну від англійської вважалось мовою дипломатії.

Нею активно спілкувались між собою дворяни і саме завдяки цій мові між собою міг легко порозумітися з вами швейцарець, італієць, німець, голландець, чиновник з царської росії, польський аристократ чи румунський офіцер. Загалом, за своє життя Василю Іллічу і справді доведеться стати поліглотом, адже він володів німецькою, польською, чеською, угорською, італійською та іншими мовами [42, с. 128].

Перервати навчання довелось через початок Першої світової війни влітку 1914 р. З першого дня боїв на Буковині в районі прикордонної Новоселиці, австро-угорські частини зазнали важких поразок від наступаючих частин росіян. Шляхом для відступу австро-угорці обрали Снятин через його вагоме військово-стратегічне розташування. Саме через це повітове містечко йшла «цісарська» дорога з Чернівців в напрямку закарпатських комітатів Австро-Угорщини [28, с. 64–65].

В паніці 1 серпня 1914 р. австрійські бійці кидали багато власної зброї, обозу, одягу та подекуди і артилерії. Власне вздовж побитої від напливу людей, коней та возів 18-річний Касіян натрапив на велику артилерійську гармату. Ймовірно через вагу і через те, що вона була не в тім стані, щоб надійно її перевезти в напрямку гір, гармата стояла покинута в ровах поблизу головної дороги поза містом Снятин. Юнак довго не думаючи взявся за олівець і почав малювати її у своїм шкільнім зошиті. Довго малювати йому не вдалось, адже до покинутого військового транспорту швидко наспів вартовий. У той момент школяр домальовував колесо від гармати. Будучи схопленим бійцем, конвойний відвів Василя до свого командира – мл. лейтенанта. Той одразу ж розпочав допит юнака німецькою, а перед тим був змушений відібрати незакінчений малюнок. Переляканий художник не міг взяти владу над собою і зі страху намагався в різний спосіб викрутитись. Зокрема, він стверджував офіцеру те, що він має намір стати художником. Не бачивши в житті ще гармати на власні очі, він і вирішив намалювати її [71].

Допоки юнака стримували на стерні два конвоїри з числа рядових австро-угорських бійців, які чекали на рішення свого командира, до Василя наспів його

двоюрідний брат Лесьо (Олександр). Він шукав свого кузена для того, щоб передати йому на руки книгу для навчання. Ще не знаючи ситуації, яка виникла довкола задуму брата намалювати важку австрійську гармату, Лесьо на всю силу свого юного голосу закричав: «Василю, а я приніс тобі французьку книжку!». Вартовими цей вигук було почуто не як радість, а як сигнал того, що буцім-то юний художник є французьким шпигуном. Вся справа в тім, що хоч в школах Снятина продовжували вивчати французьку, ця держава вже перебувала в стані війни з Австро-Угорщиною як вірний союзник росії по Антанті [7, с. 128].

Замість того, щоб пропустити Леся до свого брата і дати можливість ознайомитись з книгою, вартові сприйняли дитину за шпигуна. Брат художника був схоплений вартовими через готову ними пастку. Завдяки тому, що вартові відібрали книгу в брата Касіяна, він побачив, що це був всього лише австрійський підручник з французької мови для третього гімназійного класу. Згодом, обох юнаків конвоїри відвели до комендатури, яка знаходилась у приміщенні магістрату – Снятинської ратуші. Там їх допитували жандарми, які намагались з'ясувати всю ситуацію. Книгу, яку приніс Лесь було вилучено слідчими як речовий доказ. Коли ж брат художника пояснив, що це лише підручник, він зазнав лише морального тиску. Юнака облаяли, пригрозили пальцем і доволі швидко пустили додому. Натомість Василь не отримав додаткових запитань і був посаджений в камеру для подальшого вирішення його долі. У час, коли заходило сонце, юнак почув, що поблизу стін магістрату двоє невідомих чоловік вели жваву суперечку між собою і погрожували Касіяну стратою через повішання [42, с. 128].

Того ж дня батько митця Ілаш зміг знайти в с. Русів депутата Рейхсрату і видатного письменника Василя Стефаника, котрому розповів про неприємний випадок з сином. Письменник увійшов в становище Ілаша і у супроводі шкільної та сільської влади зустрівся з представниками жандармерії. Пояснивши слугам закону, що у ситуації Василя Ілліча вийшло непорозуміння, адже він просто мав хист до малювання, через день юнака відпустили з підвалу Снятинської ратуші. Це сталось завдяки особистій поруці В. Касіяна за майбутнього графіка [70].

Вихід з підвалу для юнака забезпечив особисто начальник повітової жандармерії, який супроводжував юнака аж до його дому в Микулинцях. У будинку Касіянів жандарми провели ретельний обшук. Він був проведений без зайвого шуму та непорозумінь, адже начальник жандармів доволі акуратно перегортав шкільні зошити Касіяна, перевіряв його підручники, але компрометуючих матеріалів не віднайшов. Найбільше Касіян-молодший хвилювався за книги російською, які він свого часу придбав у Чернівцях. На щастя для нього і для родини, Ілаш Касіян вчасно зміг винести усе, що було виготовлено в імперії Романових до сусідів, які сховали усе на горищі [71].

Загалом, досвід 18-го юнака у тому як не варто малювати гармати і чому потрібно читати потрібні книжки зіграв свою роль в майбутньому. В якісь мірі гармати та книги вийшли двома компрометуючими факторами для нього та й для будь-якого українця незалежно від окупаційного режиму в Галичині – австрійського чи російського. Касіян в той період не раз задумувався над своїм досвідом зразка серпня 1914 р. Тоді ж загинуло і багато інших невинних галичан, яких вішали або розстрілювали жандарми лише за те, що вони могли назвати себе «русинами». Для офіцерського корпусу Австро-Угорщини, який складався з німецькомовних австрійців, поляків та угорців це слово було співзвучним з «росіянами» і на думку В. Касіяна їх вважали ворожими шпигунами [67].

3 вересня 1914 р. Снятин вперше було окуповано російськими військами. Остаточно ворог закріпився в міста та довколишніх селах лише після бою 18 жовтня того ж року. Обстановка в місті різко змінилась. Московити провадили низку репресивних заходів супроти місцевих, де окрім страт та пограбувань закривали усі українські культурні установи. Тоді ж була закрита і читальня «Просвіти», де в участь в управлінні брав і батько митця Ілаш [2, с. 163].

З настанням зими 1914–1915 рр. територію Снятина і приміських сіл перетворили на площадку для активних бойових дій. У першу чергу австро-угорців і росіян цікавила залізнична станція Снятин – Залуччя, яка мала велике стратегічне значення для підвозу підкріплень та боєприпасів. Юний Касіян часто мав змогу від ранку до вечора з однолітками спостерігати як російські полки

намагаються витіснити противника з території станції. Ту всю артилерійську канонаду, яка доносилась з боку станції було добре видно з пагорбів приміських Микулинців. Шум канонади подекуди було чути у селах за 15–20 км від лінії фронту. Окрім цього, Касіян був частим свідком неприхованого грабунку росіянами місцевих, які саме в зимній період посилились. Зокрема, донські та кубанські козаки часто могли верхи на конях ганятись за курями, гусаками чи поросятами, забирати насильно у селян сіно для своїх коней чи ячмінь та інший фураж. Підводи з кінями одразу вилучались посеред дороги, а будь-який грабунок, який вівся по хатах не міг бути протестований жителями Снятинщини через дуло їх багнетів [28, с. 70–72].

Саме в таких умовах і минула зима 1915 р. Наприкінці березня 1915 р. російські війська під натиском австро-угорських резервів були змушені відступати в бік Буковини. В одному із таких епізодів з відступом Касіян зустрів російського солдата, який стоячи на цісарській дорозі обернувся в бік Карпат і гнівно вигукнув «Будьте прокляті». Митець не вказує у спогадах точний день, коли стався випадок, але зазначає (також без дат), що через декілька днів у Снятин повернулись австрійські частини. В місті і довколишніх селах було оголошено про загальну мобілізацію чоловіків до війська. Згодом Василь Касіян з батьком з'явилися на мобілізаційну комісію. В ході огляду медиками Василь Ілліч був визнаний придатним до служби в лавах Австро-Угорських військ. Попередньо художник вважав, що він не є придатним до військової служби через хворобу на ревматизм, а протягом кількох місяців 1915 р. в нього були проблеми з серцем. Через останню з хворіб він часто не міг багато та довго ходити. Однак, військово-лікарська комісія на це тоді не зважила. За мобілізаційним приписом, Касіяна було направлено до 20-го Станіславського піхотного полку ландверу (крайової оборони) [38, с. 28].

Військово-польові навчання Василь Касіян, якому було уже 19 проходив лише 2 місяці. Опісля цього, він разом з іншими мобілізованими галичанами був доправлений до лінії фронту в Північній Італії. Тоді вже Італія виступала за Антанту і відповідно була противником Австро-Угорщини. Власне північ цієї

країни була вигідною географічною площадкою для контролю півночі Адріатики та Середземного моря. Окрім того, що ці краї були стратегічно важливі з військово-морської точки зору, вони також були потужною аграрною, ремісничою і звісно ж гастрономічною базою. Володіння таким краєм означало, що Австрія повертає втрачені після 1848–1849 рр. позиції і знову прагне повернути контроль над всім Апеннінським півостровом. Для Італії укладення Лондонського пакту 26 квітня 1915 р. було узаконенням переходу до Антанти через бажання отримати такі території Трентіно-Альто-Адідже, Істрію та Далмацію, де ще з 1900-х рр. були ризики сепаратизму для Австро-Угорської корони. Перекидання військ на італійський фронт у травні 1915 р. суттєво ослабило і можливості Відня утримувати фронт в Галичині та на території Буковини [36, с. 21–22].

Перед відправкою на фронт В. Касіян встиг пройти офіцерські курси та здобути звання молодшого лейтенанта. Його навчання проходило на території однієї з казарм на території Польщі, яка була у відносно глибокому австро-угорському тилу. Згодом 20-й полк ландверу «Станиславів», який було перекинуто в Італію зазнав доволі важких втрат в битві поблизу Монте-Мерло неподалік м. Падую. Внаслідок важких боїв майже 90 % особового складу. За час боїв поміж солдатами обох армій в полоні чи поза ним відбуваються жваві діалоги щодо безглуздості війни. Кожен із них незалежно від нації чи віросповідання не прагне стріляти у ворога, адже вони такі ж польові трударі чи важкі заробітчани у місті. Єдина різниця між ними – це однострій тієї армії, в якій він служить [71].

За час штурмових боїв, куди полк Касіяна часто відправляли для досягнення поставленої командуванням задачі, поряд з ним часто гинули як товариші по службі, так і друзі ще з часів дитинства. До прикладу, в битві при Монте-Ремерле в 1916 р. загинув односелець Василь Попович. Водночас, в ході однієї з битв в Італії Касіян отримав поранення у праве коліно від шрапнелі. До найближчого села він зміг дійти самотужки, де його нога була забинтована. З одного боку, поранення давало змогу молодому офіцеру відправитись в тил і

перебувати в безпеці на час лікування. З іншого, Касіян шкодував, що він може втратити можливість бачити світові шедеври мистецтва в Італії. Тим не менш, в умовах, які він мав у Італії він відчув на собі багато медичних операцій без анестезії та відповідного обладнання, які здійснювали у важких польових умовах [45, с. 48].

Для того, щоб завершити гімназійну матуру та мати можливість після війни вступити до університету, він багато займається самоосвітою. У перерві між боями в нього відбувається знайомство з хорватськими бійцями, які говорили близькою до української мовою. Дружба, яка була налагоджена між різними націями Австро-Угорщини влітку 1918 р. внаслідок бойових дій знову змінить пріоритети. До прикладу, повстання у серпні 1918 р. українських частин 20-го полку ландверу, де служив В. Касіян суттєво змінило ситуацію на італійським фронті. Українські підрозділи полку (складали 72 % від його укомплектування) відмовились від того, щоб знову стати гарматним м'ясом в не без того важких боях [11, с. 192].

Побоювання українців з 20-го полку були не випадкові, адже 31 жовтня 1918 р. його було майже в повному складі знищено внаслідок успішного бомбардування англо-французькими силами. Тоді ж постраждав і 22-й полк тієї ж 43-ї дивізії, куди входив і 20-й полк. Внаслідок цих дій залишки 43-ї австро-угорської дивізії були змушені відступати в напрямку Словенії. Тоді ж ніхто не здогадувався, що в Празі 28 жовтня того ж року була проголошена незалежна Чехословаччина, а 2 листопада це зробила Угорщина. Про ці події залишки 20-го полку ландверу навіть не здогадувались, адже до них не доходили газети і листи від рідні. За цих обставин, українці з цього полку дивувались тому як чеські частини йшли на північ і вільно співали гімн Чехії. Так само вчинили і угорські піхотинці, які поспішали в напрямку Будапешту. Точну інформацію про ситуацію вони мали лише одну – війська Антанти прорвали фронт на лівім березі р. Піава і тому всі австро-угорські війська були змушені перейти в оборону або з поспіхом відступати [69].

Початок листопада 1918 р. застав лейтенанта В. Касіяна у відступі з іншими бійцями. Вони суттєво виснажились за час маршу. Під час перепочинку на нових позиціях телефоніст отримав команду, що нарешті настало перемир'я. Звістка дійшла і до італійських жінок, які на radoщах обіймали своїх колишніх ворогів. Без жодної ворожнечі вони промовляли до австро-угорських бійців «Війна закінчена!». Танцюючи з бійцями, які склали зброю в піраміди, ніхто не мав і гадки, що до них спішать італійських частини. Насправді виявилось, що мир ніхто не оголошував, а частини, які зупинились перейшли у статус полонених. Вся справа в тім, що 3 листопада 1918 р. командувач 43-ї австро-угорської дивізії оголосив, що всі його бійці переходять в статус полонених [2, с. 165–167].

Василь Іллічу не було шкода передати в руки ворога свою особисту зброю (револьвер та багнет). Водночас, митець шкодував, що альбоми з його малюнками за 1915–1918 рр. назавжди були втрачені через те, що опинились в рюкзаку з трофеями, які дістались італійцями. Поряд з цим, він зміг залишити з собою польовий блокнот, який дав змогу зберегти його враження про проведені на фронті 3 роки страждань, втрат родичів та друзів, а також без числа щирих вражень про місцеву культуру, звичаї, традиції і пейзажі Півночі Італії [60, с. 3–4].

Поблизу м. Тревизо полонених австро-угорської армії було протримано 2 тижні просто неба. У відкритім полі полоненим італійці не дозволяли розвести вагон. Згодом їх всіх було загнано в товарні вагони і було відправлено в концтабори в м. Кассіно. Протягом переїзду з Півночі Італії в Кассіно Касіян постійно намагався малювати у своїм блокноті. Одного разу малюнки Касіяна побачив італійський наймит, який обслуговував бараки з полоненими. Він мовою жестів зміг на бартерній основі обміняти малюнок з фотографії коханої дівчини від Касіяна на пляшку вина та буханку хліба. По завершенню бартеру, Касіян поділився хлібом та вином з усіма найближчими товаришами [53, с. 26–27].

Цей важкий період митець згадував наступним чином: «Італія, – згадував Василь Ілліч, – красива і принадлива для тих, хто їде знайомитися зі скарбами

світового мистецтва. Але для мене і для таких же полонених українців нашим «свшан-зіллям», цілющим бальзамом була поезія Шевченка. Вона переносила нас думами на Україну. Особливо близькими ставали образи волелюбних гайдамаків. Аквареллю я малював, як вони слухають думу сліпого кобзаря або з свяченими ножами йдуть на битву за волю... поселяв їх на білих аркушах альбому поруч із намальованими з натури полоненими постатями знедолених країн, яких гнітила неволя» [2, с. 186–187].

Саме в часи свого перебування в таборі полонених Василь Ілліч спільно з іншими художниками став організатором трьох виставок своїх шедеврів. Особливо вагомою для нього була робота над «Гайдамаками» Тараса Шевченка. Табір для нього був певним творчим випробуванням перед тим, як побувати в ЧСР і згодом переїхати в УРСР. Табір представляв собою концентрацію однакової категорії людей, де було понад 3 тисячі українців зокрема. Усі вони були вояками неіснуючої армії, які не змогли долучитись до визвольних змагань 1917–1923 рр. Очевидно, що якби уряд УНР провів справжню роботу по репатріації українців додому ще в 1918–1920-му рр. і не розстріляв свого часу П. Болбочана, який мав курувати цю місію, Касіян також би воював з більшовиками. Чому це не сталося – ми всі добре знаємо. Ті помилки, які не врахувала колись Директорія сучасна держава Україна переходить з новими підходами та баченням вирішення їх [54, с. 40–42].

У таборі українцям вдалось відтворити традиційний уклад свого життя. У таборі Кассіно Касіян отримав можливість познайомитись з професорами, літераторами, художниками з академічною освітою, мистецтвознавцями, архітекторами, юристами та представниками інших спеціальностей. Їх всі єднала жага до творчості, яку вони згодом локалізували на добровільно створених гуртках. Заняття часто проводились на траві, в бараку чи в інших локаціях. Відвідуючи лекції з історії мистецтва Заходу Європи та практичні заняття в художніх імпровізованих студіях, Касіяна мистецтву повчав віденець Адольф, а живопису повчав житель Будапешту, угорець Фекете [2, с. 206–207].

Незабаром, українці в таборі утворили товариство «Українська громада», яке почало регулярно випускати однойменний журнал з додатком «Лаззароні» (з іт. – полонений), де було дуже багато жартів, шаржів та іншого гумористичного контенту. В цьому журналі Касіян малює побут полонених, їх відзначення українських церковних і громадських свят, зокрема і Великодня. Зображаючи українця в реаліях італійського полону, Василь Ілліч формував статичні образи у формі замріяних українців, які щиро чекали визволення з полону. Водночас зауважимо, що робота такого характеру займала багато часу. Діяч часто приходив обідати останнім з бійців і першим повертався до роботи, якої навіть поза основними обов'язками ставало лише більше [45, с. 48].

Твори Касіяна часто презентувались на різних виставках у таборі та поза ним. Частину коштів отримувач він, а частина йшла на потреби полонених солдатів. Оскільки коштів ставало все більше, Василь Ілліч почав замислюватись над тим, щоб оформити їм з колегами навчання в італійській академії мистецтв у Римі. Для українців того періоду Італія не була чужа – значна частина творчих українців з Галичини та Буковини уже мала досвід навчання та кар'єри в Італії, зокрема і така відома оперна співачка як Соломія Крушельницька. Саме їй за посередництва Олекси Лукіяновича, який був братом письменника Дениса Лукіяновича, Касіян і його побратими надіслали оперній примі листа до Риму. Отримавши лист, прима надала відповідь про те, що професор мистецтв з римської академії Феліче Карепа дав згоду на уроки для українців, які мають бажання до науки [9, с. 613].

Планам Касіяна та побратимів не дано було збутись, адже всередині липня 1920 р. полонених було відправлено потягами з Італії в напрямку Австрії. 29 липня 1920 р. в районі м. Грац Касіян спільно з групою колишніх українських бійців Австро-Угорської армії з речами осідає в порожньому таборі. Попередньо там австрійці утримували полонених росіян. Вартових та нагляду в цьому місці не було. В Австрії вже вирувала повоєнна розруха та економічна криза. Тим не менш, це не було перепорою для Касіяна вивчати у таборі творчість свого снятинського рятівника – новеліста Василя Стефаника. Тут він малює декілька

десятків малюнків-ілюстрацій до новел свого земляка, яких до 1969 р. збереглося лише чотири. Це були саме ті малюнки, які Касіян надіслав до свого брата Іван в Канаду. Лише незадовго до смерті, брат повернув художнику малюнки, які зараз зберігаються в художніх музеях в Україні [2, с. 288].

Довго у таборі біля Граца Касіян не затримався, адже пошуки роботи його привели у Відень. Тут він отримує рекомендації від українських емігрантів з видавництва «Вернигора» щодо своєї творчості. При огляді його табірних робіт, співробітники видання запропонували молодому митцю грошову підтримку для продовження творчих студій. У Відні можливостей для цього не було, але вони були у Празі. Саме там була нова генерація української еміграції, яка мала кращі фінансові та інші можливості аніж ті, які могли запропонувати Касіяну у Відні. Рекомендаційний лист було написано 17 серпня 1920 р. Незабаром, схвально зустрита рекомендація у Празі дала змогу у вересні того ж року Касіяну розпочати своє навчання у Празькій академії образотворчих мистецтв [13, с. 107].

Празький період життя і творчості художника був одним із найбільш яскравих в його житті. Він тривав шість років – з 1920 по 1926 рр. Окрім того, що він навчався у академії мистецтв, Касіян також був студентом філософського факультету Українського Вільного Університету. Цей факт в своїй біографії художник активно приховував з безпекових міркувань. Чи закінчив він цей заклад – невідомо. Поряд з цим зазначимо, що він також відвідував лекції з історії мистецтв у професорів А. Матейчека та К. Хітіля, які розповідали про рівність української гравюри XVI – XVIII ст. зі світовими аналогами [5, с. 158].

Часто молодому художнику доводилось звертатись до бібліотек при університетах Праги, де він вивчав репродукції картин світового значення. Також, він студіював різні видання про історію гравюри як мистецького стилю. Під час навчання він виконав такі відомі роботи як «Три покоління», «Портрет Тараса Шевченка», «Селянка з Покуття», «Перепочинок», «Автопортрет», «Маланка», «Автопортрет», а також портрети П. Тичини, І. Франка, П. Шеремети, невідомої студентки з ініціалами М. В. (ймовірно котрась зі знайомих митця – В. Б.), ілюстрації до новели Стефаника під назвою «Кленове

листя» та ін. Остання з великих робіт митця у Празі була гравюра під назвою «Страйк» (1926), де художник зобразив завжди актуальні проблеми робітничого руху [60, с. 189].

У Празі художника навчав відомий професор Макс Швабінський. Саме під його керівництвом здібний до навчання Василь Касіян перейшов у спеціально створений в 1922 р. Швабінським графічний клас, де пан ректор викладав особисто. Контакти учня і вчителя збереглись навіть в радянські часи. До прикладу, в 1958 р. Касіян вперше від 1927 р. відвідав Прагу для того, щоб привітати свого вчителя 85-тим днем народженням та 65-тим ювілеєм творчої діяльності як художника-графіка. Саме за направленням Швабінського в 1922 р. Василь Касіян втретє відвідав Закарпаття для того, щоб зібравши фольклор, зробивши альбом з малюнками місцевої сільської, церковної, міської і іншого архітектури, який став в 1924 р. виставкою під назвою «Мистецтво і життя Підкарпатської Русі». Здобутки виставки мали доволі широкий резонанс серед жителів Праги [41, с. 117].

В 1926 р. Касіян успішно закінчив навчання в академії. Його дипломною роботою була «Голгофа», яку він писав з 1923 по 1926 рр. Робота виконана була як офорт під керівництвом М. Швабінського. Розміри полотна становлять 63,5×49 см. Свого часу ця картина була подарована українському етнографу з Пряшівщини М. Мушинці Ольгою Байлук. Саме ця пані одержала картину Касіяна як весільний подарунок від чоловіка. Він придбав картину у Василя Ілліча наприкінці 1926 р. В 1996 р. картину за ініціативи посла України в Словаччині, відомого поета Дмитра Павличка було експоновано на виставці на честь 100-го ювілею з дня народження В. Касіяна в «Українському домі» в Києві як провідний його твір [71].

Жодної копії в художника цього шедевру не збереглося через те, що архів згорів під час німецького бомбардування Харкова в 1943 р. Офорт був моральним відгомонам як окупації більшовиками України, так і дій Польщі в Галичині. Офорт вселяв певну надію на воскресіння України по обидва боки Збручу. Касіян не дожив до цього моменту лише 15 років [42, с. 131].

По завершенню навчання перед ним постав вибір подальшої самореалізації. Залишитись у Празі змоги не було, а повертатись у Польщу означало піддати себе політичному переслідуванню з боку місцевих силових структур. Тим паче, що створення пам'ятника українським воякам з УГА в Ліберцях як остання його робота в ЧСР означала, що дорога в Галичину йому фактично закрыта. Орієнтовно осінню 1926 р. він уже мав декілька зустрічей у постійному представництві УРСР. 20 жовтня 1926 р. Касіяна було призначено викладачем на поліграфічному факультеті у Київському художньому інституті. Оскільки тоді тривала українізація, компартії були потрібні кадри для пропаганди у коренізації [38, с. 28].

У радянську Україну В. Касіян відправився 15 лютого 1927 р. Прибувши через певний час до Києва, Касіян отримав для себе можливість викладати та активно знайомитись з творчою елітою республіки. Також, він став членом АРМІ, яке подібно до літературних угруповань доби Розстріляного Відродження гуртувало довкола себе багато популярних художників-графіків. Як професор КХІ, В. Касіян згодом став фундатором окремої мистецької графічної школи, яка базувалась на реалізмі, народності та демократизмі [83, с. 72].

У 1930 р. з врахування заслуг перед радянською Україною, В. Касіяна було переведено до Харкова. Тут як один з кураторів книжкової справи, він відповідатиме за підготовку кваліфікованих кадрів у низці українських радянських видавництв. Саме у Харкові за участі В. Касіяна було сформовано Український поліграфічний інститут. Особистісний ріст Касіяна у творчих колах не міг не привертати уваги від НКВС осінню 1937 р. його як і багатьох діячів з Заходу України було обвинувачено у співпраці з ОУН та звільнено з роботи. Тоді Касіяна від арешту та розстрілу врятувала його популярність як художника, де творчість цілком і повністю відповідала потребам тоталітарного режиму [2, с. 402–404].

Безумовно, що цю трагедію Касіян переніс крізь себе і в такій атмосфері він жив аж до початку радянсько-німецької війни 22 червня 1941 р. Невдовзі

Касіян разом зі своїм інститутом евакуювався у Центральну Азію. В узбецькому Самарканді художник перебував два роки. В 1980-х рр. в цьому місті були презентовані акварелі під назвою «В сім'ї новій», «Розповідь про подвиг», а також героїко-патріотичні прорадянські плакати під назвою «Полонені фашисти» й «Свої прийшли». Тут він також виготовив свій відомий плакат «В бій, слов'яни!». Кожен із плакатів був добре тиражованим серед різних фронтів ЧА [35, с. 47–48].

У 1944 р. Василь Касіян повернувся до Києва, де продовжив працю на посаді професора Київського художнього інституту. Тоді ж йому присвоїли почесне звання народного художника СРСР. На посаді КХІ він пропрацює до самої смерті в 1976 р. Окрім творчих здобутків у графіці, Касіян також був відомим вченим-теоретиком, в 1947 р. став академіком і дійсним членом академії мистецтв СРСР, був активним громадським діячем. Як громадський діяч, активно опікувався популяризацією творчості письменників Покутської Трійці (В. Стефаник, Л. Мартович, М. Черемшина), І. Франка і особливо Т. Шевченка. У 1964 р. Василя Ілліча було удостоєно національної премії УРСР ім. Т. Г. Шевченка з нагоди 150-ї річниці українського пророка. Підставою для нагородження стало те, що художник проілюстрував 5 видань «Кобзаря», була пошанована праця художника на професійній ниві і також вшанована уся його праця довкола шевченкіани. Цю премію Касіян отримав першим серед художників України [23, с. 3].

З 1947 р. діяч активно обирався як член КППС до складу депутатів Верховної Ради УРСР впродовж чотирьох скликань. У 1944–1949-му та 1962–1968 рр. був обраний головою Спілки художників України. У 1950-х рр. був ініціатором перейменування м. Станіслав в Івано-Франківськ, що і сталось в 1962 р. У 1971 р. за участь у створенні «Історії українського мистецтва» митця було нагороджено Державною премією УРСР. В 1974 р. художника було удостоєно звання Героя Соціалістичної праці з врученням медалі «Золота зірка» та ордену Леніна. При житті він мав ще один такий орден, а також орден

Трудового Червоного Прапора. До кінця життя зберігав хороше здоров'я і ясність розуму [56, с. 10].

Видатного покутського художника національного значення не стало у Києві 26 червня 1976 р. Невдовзі його було поховано на Байковій цвинтарі в Києві на ділянці № 2. Згодом, там було поставлено погруддя із зображенням митця. Станом на зараз ця ділянка Байкового є доволі популярна серед туристів [18, с. 39].

Майстер гравюри ХХ ст. залишив по собі спадщину у розмірі в понад 10 тисяч робіт. Це і дереворити, офорти, ілюстрації до книг, гравюри, малюнки олівцем та навіть скульптури. Він був генієм з європейським досвідом, який і досі є актуальним у сьогоденні. Він зумів поєднати національне з європейською спадщиною. 15 грудня 1982 р. в рідній Снятині було відкрито музей на честь художника. До 2005 р. це була філія Івано-Франківського художнього музею. З січня 2005 р. це є самостійний музейний заклад при міськраді Снятина. Подальшою популяризацію творчості займався його племінник Ярема Гоян, який видав автобіографію свого дядька у видавництві «Веселка». Також, в 2006 р. з нагоди 110-го ювілею з дня народження Касіяна було видано книгу «Пророк», яка розповідає про геніальність касіянової шевченкіани [3, с. 18–24].

Отже ми констатуємо, що життєвий та творчий шлях Василя Касіяна є великим творчим випробуванням в його долі. Він є генієм, якого було оцінено ще при житті. Вперше це сталось ще під час його юнацького арешту жандармами в серпні 1914 р. Вдруге – під час важкого полону в Італії в 1918–1920 рр. Втретє це сталось в добу його навчання у Празі в 1920–1926 рр. Вчетверте – протягом життя в реаліях радянської України в 1927–1976 рр.

Саме в радянській Україні він став визнаним на весь світ генієм, володарем численних нагород, державних орденів та премій. Василь Іллєч не раз перебував під спостереженням силових структур. У 1937 р. його було звільнено з роботи і певний період він висів за крок до арешту та розстрілу. Незалежно від устрою і влади, Касіяна завжди рятував талант.

РОЗДІЛ 2. ТВОРЧА СПАДЩИНА ВАСИЛЯ КАСІЯНА У СИСТЕМІ УКРАЇНСЬКОГО МИСТЕЦТВА

Попри цікаву біографію, довгий та плідний творчий шлях, постать Василя Касіяна, як і його роботи, у сучасній Україні відомі мало та, м'яко кажучи, не популярні. Відрив від усього радянського, а далі – російського, надто болісний та довготривалий процес, який не завершився і досі. Однак, за останні понад 30 років незалежності, підхід до переосмислення мистецької спадщини радянського періоду змінився: від поняття «радянського мистецтва» до мистецтва «радянського періоду». Наразі українське суспільство не лише по новому ставиться до художників, письменників, поетів та інших постатей, які працювали та творили не лише у радянську добу, але й у часи русифікації, колонізації та інших процесів поневолення України. Тепер стоїть питання не лише у тому хто за національністю той чи інший митець, чи яку ідеологію він представляв, а й про те, як він своєю творчістю представляв Україну, який вклад вніс у мистецтво, історію, чого ми можемо навчитися у цієї людини.

В. Касіяну – не лише талановитому художнику – графіку, майстру плакату, але й успішному у громадсько-політичному діячу, викладачу та, звичайно, що на той час заможному чоловікові, усі його успіхи при радянській владі та прославлення образів партійних вождів та комуністичної ідеології – досі не змогли пробачити, його активно не критикують, але про нього і не пишуть. Замовчування – це одна із форм забуття, викидання з мистецького та історичного простору. Але серед науковців, які до прикладу, досліджують художні школи чи історію української графіки, плакату та книжкової ілюстрації, ім'я та творчість Василя Ілліча Касіяна добре відоме та шановане. Адже не можна стерти або однозначно оцінювати творчий доробок майстра, який за своє життя створив близько 10 тисяч робіт: гравюр, офортів, ілюстрацій до творів класиків літератури. Він зарекомендував себе як піонер української графічної традиції, поєднуючи технічну майстерність з глибоким почуттям національної ідентичності [66].

Його твори знаходяться у колекціях багатьох музеїв, а ілюстровані ним книжки, досі вважаються еталоном у книжковій індустрії. До речі, на його батьківщині – у Снятині і нині функціонує Художньо–меморіальний музей Василя Касіяна, у якому розповідають не лише про біографію та творчість художника, але і часто проводять тематичні виставки молодих митців, творів сучасного мистецтва, проводять майстер-класи для дітей тощо [74].

Розглядаючи його творчість у контексті значення для сучасної України, варто зупинитися на позитивних моментах, зокрема, на його унікальних техніках, які він максимально розвинув, досягнувши академічної майстерності: дереворит, офорт, суха голка, глибокий і плоский друк, літографія, мецо-тинто. Його видатним досягненням досі залишається станкова та ілюстративна графіка. Безсумнівно, що В. Касіян залишається взірцем у розвитку української національної тематики, передусім шевченкіани та в ілюструванні літературних творів українських класиків, створенні портретів, плакатів, екслібрисів. Значним є його внесок у розвиток національної графічної школи, адже серед його учнів були художники: Г. Гаркуша, В. Авраменко, В. Бунов, Н. Божко, В. Чебаник, Н. Болдирева, В. Бура-Мацапура, В. Вандаловський, О. Івахненко, О. Данченко, Г. Зубковський, Т. Лящук, В. Калуга, О. Капітан, А. Кожухов, Н. Лопухова, Р. Ліпатов, В. Лопата, І. Селіванов, О. Мікловда, О. Мікора, Г. Якутович [64].

Творчу діяльність В. Касіяна можна умовно поділити на кілька періодів за різними принципами. Сам художник у своїй автобіографічній книзі «Автопортрет» розділив свій життєвий шлях та етапи розвитку творчості окремими книгами (розділами) по роках та історичних періодах, які залежали також від місця (країни) його проживання, що відображалось на його стилі, майстерності та темах його робіт. Кожен період також певним чином відрізнявся ставленням Василя Ілліча до реальності життя, розумінням свого місця у цьому світі тощо. При цьому, його творчість впродовж усього життя була пов'язана з Україною, відображала життя українців та вирізнялася національним колоритом [71].

Складається враження, що художник можливо і не навмисне розрізняв свою роботу як ту, що потрібна для «задобрювання» влади і для того, щоб взагалі мати можливість працювати, та ту, що близька йому по духу, яка йде від душі.

Дослідники, як радянські так і багато сучасних вітчизняних пишучи про творчість В. Касіяна, згадували його «празький» період навчання, а далі розповідали про активну роботу художника-графіка на межі 1920–1930-х рр., який тоді вперше створив роботи, що принесли йому європейське визнання. Йдеться про Міжнародну виставку гравюр на дереві, що проходила у 1933 р. у Варшаві, де своєрідний творчий почерк Касіяна був відзначений почесним дипломом. Критики писали, що його вільна та розкута композиція перших гравюр радянського періоду у поєднанні із строгою графікою малюнка на контрасті чорного та білого кольорів вражали, що принесло йому визнання та славу в СРСР завдяки також сюжетам з життя робітничого класу, побудови радянської промисловості, «вільної» праці колгоспників тощо. Як до прикладу, роботи: «Перекоп», «Арсенал», «Більшовицький урожай» [2, с. 266].

Однак, ще у 1920-х рр., молодий художник Василь Касіян був визнаним та досить відомим не лише в радянській Україні. Так, у 1926 р. видатний український мистецтвознавець, член НТШ Володимир Січинський, який тоді жив та працював у Празі, опублікував у Львівському виданні «Світ» статтю «Дереворитні ілюстрації Василя Касіяна», у якій відзначав внесок молодого митця в українську книжкову графіку, високо оцінюючи його ілюстрації, подані до циклу оповідань В. Стефаника «Кленові листки» [15, с. 8].

Дослідники вважають, якщо порівняти ранні роботи В. Касіяна, так званого «празького періоду», який ми розглянемо окремо, 1930-ті рр. стали переломними в його творчості, з огляду на зображувальні засоби – він подає крупний план, композиція стає одночасно зібраною та динамічною, форма об'ємною. Значну роль у його роботах починає відігравати світло, яке посилює відчуття руху, передає настрій піднесення та неспокою. У 1934 р. Касіян створює цикл ліногравюр «Дніпробуд» [див. додаток В], які два місяці демонструвалися на Міжнародній художній виставці Бієнале в Італії (м. Венеція) [18, с. 267].

Важливо, що художник писав свої твори, надихаючись власними спостереженнями. Переїхавши до СРСР, щоб побільше дізнатися про життя українців у новій країні, художник здійснив творчі поїздки на шахти та металургійні заводи Донбасу (1928, 1929 рр.), брав участь у будівництві Харківського тракторного заводу (1930 р.) [76].

Як не парадоксально, але його твори, які мали б прославляти «радянську казку», відображали важку працю робітників, яка на той час була на межі подвигу, що відповідало дійсності. Бо радянський спосіб соціалістичного будівництва дійсно вирізнявся залученням значних людських ресурсів, важкими умовами. Отож, роботи Касіяна були виконані у стилі реалізму, який досі, як у радянський період, називають соціалістичним. Реальність у «країні рад» вимагала від діячів мистецтва хвалебних од керівництву партії та творів у дусі комуністичної ідеології. В. Касіян у кращих традиціях соціалістичного реалізму створив цілу низку портретів лєніна – «лєнініану» [18, с. 135–160].

Сам художник у своїх спогадах пояснював свої роботи з прославляння радянської влади так: «Настали трагічні тридцяті роки. В масштабах усієї держави почалася колективізація, розкручувалася машина репресії. Страх оволодів людьми. Ярлик «ворог народу» був рівнозначний смертному вироку. Рятуючись люди використовували найменший привід, щоб засвідчити лояльність до влади. Модно було вести пошук нового в господарстві, науці, культурі, а ці старання не раз перетворювалися у фарс» [5, с. 158].

Прикриваючись пропагуванням переваг радянського способу життя, Касіян впродовж 1930-х рр. створив цілий цикл портретів І. Франка та Т. Шевченка, які за оцінками мистецтвознавців, вирізняються прагненням створити поглиблений психологічний образ, засобами опуклої та рельєфної, загостреної персоніфікації. У цей же час його творчість стає більш експресивною та динамічною за композицією саме у ілюстраціях до «Кобзаря» Т. Г. Шевченка. З того часу шевченківська тема у творчості В. Касіяна стала центральною на все життя. Ще у 1930-х рр. він створив кольорову монотипію «Панщина», численні

ілюстрації до поем «Сон» та «Кавказ», а також сюжетні композиції «Шевченко на Україні» та «Шевченко серед селян» [18, с. 267].

Однозначно, що цілою віхою у його творчій спадщині стало оформлення та ілюстрування виданого у 1934 р. «Кобзаря», малюнки виконані були аквареллю та пером. Дослідники вважають, що окрім Касіяна так захоплено і віддано ілюстрував творчість Т. Г. Шевченка, ймовірно, що ще лише І. С. Їжакевич. Але Василь Ілліч відгукувався не тільки великі фундаментальні твори поета, а і на Шевченкові найменші інтимно-ліричні поезії. При цьому ілюстрації створені В. Касіяном були цілком і повністю співзвучні творам Шевченка. Це свідчить про глибоке знання не лише творчості великого Кобзаря, а й української історії та культури, що давало можливість та уміння у трактуванні героїв поезії найбільше наблизитись до ідеї, духу і тону Шевченкової поезії. Ілюструванню творів Т. Г. Шевченка художник присвятив 40 років свого життя [24, с. 11].

Про те, що «шевченкіана» Касіяна виходила від щирого серця і була потребою його душі, свідчить цікавий факт, описаний у спогадах Я. Гояна. Йдеться про традицію Василя Ілліча у перші весняні дні, коли вшановують пам'ять Т. Г. Шевченка, надсилати найближчим друзям невеликі листівки із власноруч написаним портретом Кобзаря. Такі подарунки «ручної роботи» дуже цінувалися друзями художника [14, с. 7].

Варто зазначити, що творчість Т. Шевченка надихала художника впродовж усього життя, пройшла червоною стрічкою крізь його серце, визначила його творчу долю. Одним із перших рисунків Василя Касіяна, який зберігся до нашого часу, був «Ярема Галайда» (1920 р.), а останніми – ілюстрації до чергового видання «Кобзаря», який побачив світ через пів року після смерті художника. Виконуючи завдання – композиція на вільну тему, на вступному екзамені до Празької академії мистецтв: «на весь аркуш вуглем я нарисував моїх улюблених «Гайдамаків» за мотивами поеми Тараса Шевченка» [2, с. 222].

Важливо розуміти, що за потреби кремль використовував національну ідентичність та патріотизм у своїх цілях. Яскравим прикладом було послаблення

тиску на інтелігенцію, представників мистецтва та навіть духовенство під час Другої світової війни. Йдеться про те, як у перші дні війни Сталін «закривав очі» на український патріотизм, що було аж ніяк не поблажливостю, а цинічним розрахунком на національні рухи, як засіб боротьби із іншим загарбником – німецько-фашистським. Тоді у час війни А. Малишко пише цикл віршів «Україно, моя!» (1941 р.), В. Сосюра – «Любіть Україну» (1944р.), О. Довженко – кіноповість «Україна в огні» (1942 р.) та п'єсу «Нащадки запорожців» [47, с. 638–639].

Тоді ж – під час війни, В. Касіян, який був евакуйований до Самарканда, активно включився у агітаційну роботу створюючи плакати на тему боротьби з ворогом. Плакат як мобільне мистецтво, що чутливо реагує та швидко відгукується на потреби дня, актуальне і у сучасній російсько-українській війні. Тоді – у 1942 році, агітаційно-мобілізує пафос українського плаката досяг свого кульмінаційного звучання. Василь Ілліч у своїх плакатах звернувся до образів видатних українських письменників та поетів, які надихали своїми творами до національно-визвольної боротьби: Т. Шевченка, І. Франка, М. Коцюбинського, Лесі Українки. У роки війни Касіян створив кілька серій плакатів, серед них: «Гнів Шевченка – зброя перемоги», які вирізнялися надзвичайною виразністю та ідейно-художньою цільністю. Створені ним образи та композиції плакатів воєнного часу, виражали почуття гіркоти втрати та лютої ненависті до ворогів, які були близькими та зрозуміли кожному українцеві. Ще одним помітним явищем у історії українського плакатного мистецтва є плакат В. Касіяна «На бій слов'яни!», який був відзначений державними преміями і уособлював єдність у боротьбі з фашизмом «братніх слов'янських народів» [57, с. 124–127].

Цю ідею братніх слов'янських народів московська влада нині використовує у просування своєї ідеї «руського міра», як бачимо перекручування історичної правди та гра на спільних коренях та культурі – це старі «добрі» імперські методи. Тому творчість Касіяна, як і більшості інших митців того часу,

відображає не лише його щирі прагнення та художні композиційні методи, але й ідеологічний запит комуністичного режиму [71].

З початком сучасної повномасштабної війни, митці знову звернулися до образу Шевченка, використовуючи його поезію, як заклик до спротиву окупантам, до національної єдності, до боротьби за незалежність Української держави. Тому, на нашу думку, плакатна творчість В. Касіяна, використання його зображувальних практик, художніх прийомів та графічних методів має право на життя. Повоєнний час вимагав художнього та яскравого донесення переваг радянського способу життя та важливості перемоги радянським народом у Великій Вітчизняній війні не лише до свідомості громадян СРСР але й дружніх країн «соціалістичного табору», які насправді фактично опинилися в «совєтській» окупації [52, с. 83–84].

Відновлюється майже у довоєнному об'ємі випуск друкованих видань, зокрема, книжок. Майстри графіки, серед яких був і В. Касіян, плідно працювали над ілюстраціями до творів як вітчизняної, так і зарубіжної класики. В. Касіян відносився до числа тих художників, які намагалися відновити арсенал та різноманітність виразних засобів книжкової графіки, одночасно повертаючи набутки довоєнної школи ілюстрації та намагаючись протидіяти вимогам державної ідеології, лакейському служінню партійній верхівці та «державному замовленню» [67].

Майстрам станкової графіки того часу, зокрема В. Касіяну, вдавалося не лише багато працювати, але й не втрачати національної ідентичності та свого індивідуального стилю. Великодержавна політика мала своїх численних adeptів серед мистецтвознавців та творчої інтелігенції, а що вже казати про чиновників та представників «творчих спілок». Тому, незважаючи на його чималу колекцію ленінських, сталінських та інших комуністичних та пропагандистських зображень, Василя Касіяна критикували саме національну ідентичність його творчості. Так, у 1950 р. на Третій науковій конференції «Сучасний стан і завдання радянської графіки», що проходила у Москві, радянський та російський мистецтвознавець та критик А. Чегодаєв, вказував, що навіть у В.І. Касіяна,

незважаючи на всю його любов до Т.Г. Шевченка, якого він ілюструє вже понад 15 років, досі не знайдена потрібна простота та лірична ясність, що відповідає глибокій людяності українського поета [64].

Одна з найкращих європейських шкіл графіки, представником та викладачем якої був В. Касіян, була принизливо названа поверховою та такою, що не достатньо відповідає догмам соціалістичного реалізму. Вказано не відставання мистецтва від «бурхливих темпів соціалістичного будівництва» та на те, що твори художників показують учорашній день замість яскравого сьогодення або «світлого завтра» [18, с. 276-278].

Незважаючи на це, Василь Ілліч продовжував працювати з українською класикою, окрім шевченкіани, він зробив ілюстрації до видань І. Франка – повість «Борислав сміється» (1948 р.), О. Кобилянської – повість «Земля» (1950 р. та 1954 р.), до новел В. Стефаника (1958 р.) [65].

Проте, коли керівництву СРСР треба було представити «людське» обличчя соціалізму за кордоном, роботи В. Касіяна знову виявилися дуже підходящими для цього. Так, плакат до виставки українського мистецтва, яка мандрувала західнонімецькими містами у 1971 р., серед іншого включав хрестоматійний портрет Т. Шевченка з гравюри майстра з парадоксальним фрагментом картини з тюльпанами, що поєднувало у собі реалізм, консерватизм та модні сучасні течії оптичного мистецтва. Творчість митця, як і тогочасних українських художників, представлена «на експорт», показувала Україну сучасною і прогресивною, для чого навіть слово «радянська» не використовувалося [29, с. 223].

Касіян продовжував працювати для широкого загалу над оформленням книжок, зокрема, відомі його ілюстрації до повісті О. Кобилянської «У неділю рано, зілля копала» (1950 р.), та інші твори: «Канів. Хата» (1951р.), «Лукаш і Мавка» (1953), «Трембітар» (1952 р.), «Портрет учительки» (1955 р.), «Портрет Івана Франка» (1956 р.), «Портрет Володимира Сосюри» (1959 р.) та інші. Критики відзначають, що у повоєнний період робота художника характерна тим, що він відмовляється від інтенсивної концентрації виражальних засобів на

центральному плані на користь розвитку та розширення композиційного застосування деталей та другорядних планів. Його «зрілі» роботи не втрачають експресивності, при цьому стаючи більш ліричними. Касіян частіше звертається до мотивів народного мистецтва, розширює тематику робіт [18, с. 288-289].

Останні десять років свого життя, борючись із невиліковною хворобою (онкологія – прим. автора), Василь Касіян продовжував малювати. З поміж його робіт того періоду досі майже не збереглися малюнки, що він зробив на огорожі лікарні в околицях Києва. Бетонні плити тієї огорожі слугували йому полотном, його зображення – це своєрідна «вулична графіка» – графіті та популярні нині мурали. На одній з бетонних плит Василь Ілліч графітним олівцем намалював голову дівчини (травень 1973 р.), далі з'явилися й інші малюнки – до осені ними була вкрита огорожа лікарні з обох боків. Він знав про свою недугу, а тому малював те, що було дороге його серцю – рідне Покуття та Гуцульщину. Тут і молоді гуцули – «Розмова», і літні гуцули з онукою «Щаслива старість», і «Гуцул з трембітою», - усе малював по пам'яті, щиро, з любов'ю. Остання картина – відголосок однієї з його численних ілюстрацій Т. Шевченка – «Сліпий бандурист» [42, с. 130].

Тетяна Яблонська, яка у своїх спогадах тепло відзивалася про Касіяна, писала про його картини під відкритим небом, що у цьому незвичайному циклі малюнків художник постав у абсолютно новому світлі. У таємничому куточку лісопарку на схилі життя Василь Ілліч у тих картинах втілює свої спомини юності, жіночі образи, сімейні сцени, зворушливе кохання: «У контрасті з грубим цементом... нарисовані таким легким матеріалом, як воскова пастель, ці образи сприймалися особливо ніжними, цнотливими і якимись незахищеними...Звичайно створювались рисунки не для всезагального огляду, але якраз це і надало їм особливого очарування, зворушливої щиросердності і щемливого ліризму» [6, с. 191].

Останні картини видатного художника, унікальні твори – нині вицвітають під голим небом музею у Переяславі під Києвом, на бетонній огорожі лікарні Феофанії. Відкриті вітрам та негоді, вони так само незахищені як і душа митця.

А ті, що були перевезені цілими плитами до Переяславського краєзнавчого музею, врятовані, але реставратори, зробивши обводку, не змогли повернути цим рисункам живу красу ліній, яку подарував їм від свого серця майстер [6, с. 192].

Саме ці картини надихнули на створення фільму про Василя Касіяна «Автопортрет», де вперше розкрито його глибоку релігійність, повагу до матері та любов до життя, звернення до свого коріння, до простих людей – до образів які живили його наснагу до життя і творчості. Він зберігав та усе життя плекав у своїй душі і творчості ті паростки гідності, щирої любові до рідної землі, до людей, до всього українського, що зародилися у дитячі роки у рідній хаті на Покутті. І в останні роки життя, коли знав, що немає чого втрачати, В. Касіян працював для душі, щиро і правдиво [2, с. 607-626].

Ми вже згадували, що художник Василь Касіян був добре відомим та шанованим за кордоном та серед української діаспори. До прикладу, у журналі «Гуцульщина», що видавала українська гуцульська діаспора у Канаді, про нього писали як про талановитого, дуже плідного та майстерного у різних техніках митця, який зумів пережити часи сталінських репресій завдяки малюванням портретів «вождів». Його творчість асоціювали з європейською школою мистецтва, згадуючи навчання у Празі та народну українську тематику, звернення до творчості Тараса Шевченка, а також активну роботу в українській громаді під час полону у Першій світовій війні та після неї [71].

Чи розумів, чи бачив художник у зрілому віці, що відбувається у радянському «раю». Ймовірно, що так. Його життя та творчість, про яку він багато та детально написав у своїй автобіографії, насправді було поділене на двоє – до переїзду в СРСР і після. Там в СРСР, незважаючи на творчість у форматі переможної і оптимістичної саги про радянське життя, у квартирі Касіяна, яка вікнами виходила на Управління МВС УРСР, був «чорний хід», біля дверей якого у кухонній шафці завжди на поготові був вузлик з необхідними речами та харчами на випадок будь-яких непередбачуваних життєвих випадків [5, с. 158].

У сучасному вітчизняному виданні «Антологія українського плаката першої третини XX століття» з великої кількості робіт Василя Касіяна у жанрі

плаката вміщено саме роботу його раннього періоду «Pomozte hladovejicim» (1922 р.). Тоді у далекій Празі молодий українець вболівав за долю голодуючих в Україні, закликав допомогти. Навчаючись в Празькій академії образотворчого мистецтва Василь відгукнувся на цю подію серією художніх робіт та щоб зібрати грошей для голодуючих, виставив свої картини біля парку «Стромовка» [8, с. 128 – 129].

Але голоду 1933-1934 рр. офіційно в радянській Україні «не було», про це писати, малювати чи навіть говорити було небезпечно. Тому під час перебування за кордоном навіть у таборі військовополонених у Касіяна було набагато більше прав та творчої свободи, аніж у радянській Україні. Тому попри те, що ріст його технічної та композиційної майстерності відбувався впродовж цілого життя художника, цінність його ранніх робіт, створених у середовищі вільного творчого пошуку незрівнянно більша [12, с. 26].

Як не дивно, навіть перебування у полоні під час Першої світової війни мало для Касіяна – художника позитивні творчі моменти, адже перебуваючи у таборі для полонених, він мав змогу не лише займатися улюбленою справою – малюванням, але й приносити користь своїми малюнками товариству. Художник сам про це писав у автобіографії, що малював у полоні свою Україну, там народилися картини «Гонта в Умані», «Гайдамаки», «Ярема Галайда» – ілюстрації до поеми «Гайдамаки» Т. Шевченка (1920 р. Кассіно), сюжети таборового життя та місцевих краєвидів у Кассіно: «Полонені чекають решток від обіду», «Вид на концтабір у Кассіно» (1920 р.) [13, с. 107].

У таборі Касіян намагався присвятити вільний час навчанню, багато малював з натури: «старався правдиво передати все, що бачив, що тішило красою, хвилювало серце... Південна природа Італії, яскраве сонце, велика сила тіней, відчуття світлотіней, взаємовпливів кольорів... Відчути диво допомагали досвідчені художники-полонені... Теми моїх малюнків підказувало табірне життя: холод і голод у бараках, враження від виходів у місто та в монастир, гора Каїра, різні пори року...» Таборове життя було добре організоване, кожен намагався присвятити його також навчанню та принести користь громаді. Так,

серед інших організованих полоненими офіцерами навчальних курсів, Касіян відвідував лекції з історії образотворчого мистецтва Західної Європи та практичні заняття художньої студії. А сам він долучився до ілюстрування гумористичного додатку «Лазароні» до рукописного видання товариства полонених «Українська громада». Художник згадував, що вийшло десять журналів з додатками, у яких вміщували хроніку таборового життя, вірші, оповідання та ілюстрації [2, с. 201-214].

Однак, є обставини про які Касіян не писав у спогадах. А саме те, що ілюстрований сатиричний додаток «Лазароні», відноситься до таборової преси ЗУНР і УНР, про зв'язки з якими краще було не згадувати. У таборах військовополонених було чимало вояків УСС та УГА, які вели інтенсивну організаційно-просвітницьку роботу, зокрема, видавництво газет та журналів, значна кількість яких була сатиричного спрямування [45, с. 55].

Таборова преса допомагала воякам долати відчуття пригніченості та духовні кризи, на сторінках своїх видань таборові редакції намагалися подавати тяжкі умови перебування у полоні крізь призму сатири та іронії, щоб розрадити товариство. Сучасні дослідники вважають, що рукописне видання «Лязароні», яке було додатком до журналу «Полонений», є одним з найкращих зразків української таборової сатиричної преси, завдяки малярському таланту В. Касіяна. Кожна оформлена ним обкладинка цього журналу не схожа на іншу завдяки ілюстраціям, що зроблені в кольорі аквареллю; художник постійно змінював декоративну стилістику шрифтів. Цікаво, що всі випуски журналу копіювалися Касіяном також вручну. Центральне місце у його сатиричній графіці для журналу «Лязароні» займали сюжети з життя військовополонених, образи його найближчого таборового оточення – полонених українців: «Профілі полонених», «Профіль полоненого», «Полонений і офіцер таборової комендатури», «Полонений у кашкеті», «Група полонених», «Полонений з люлькою та апельсинами», «Великдень у таборі» та інші [39, с. 38-40].

У його шаржах на військовополонених спостерігається умиротворення, що виявляється у їх позах та міміці. Незважаючи на сатиру та незначну гротескність,

типажі сприймаються спокійними та вдумливими, з легкою посмішкою та поглядом, спрямованим у далечінь. Ефект «спокою» підсилюється технікою художника: тонкі та точні абрисы, прозорість, мінімальна кількість штрихових плям. Тут на сторінках «Лязароні» Касіян розпочав свою серію автопортретів з дотепного автошаржу – показана фігура художника у повний зріст, у руках палітра з пензлями під час малювання, а гротескно збільшені ноги надають портрету кумедності (1919 р., ч. 4.) [71].

Художнє оформлення «Лязароні» започаткувало кращі традиції сатиричної графіки таборової періоди та журналів УСС, які у своїй творчості продовжувало не одне покоління видатних українських карикатуристів. Ці дослідження свідчать про те, що вже у двадцятилітньому віці, без спеціальної освіти в умовах концентраційного військового табору Василь Касіян проявляв власну унікальну манеру малювання, індивідуальний підхід до персонажів та велику працездатність.

По закінченню війни та звільненню з табору полонених Василь Ілліч твердо вирішив стати професійним художником, а для цього треба було вчитися. Навчання в Академії образотворчих мистецтв у Празі – ранній або празький період творчості, Касіян у своїй книзі назвав «Академія – мій храм і моя доля». Попри усі поневіряння, мовний бар'єр та нестачу коштів, період навчання був також плідним на творчість, на вчителів, на враження, які залишилися на все життя. Саме там, у Празі, Касіян навчився не лише різноманітних зображувальних технік, згадуючи майстерню свого викладача М. Швабінського, як кабінет алхіміка, а й головного правила художника: «уважно придивлятися до життя й побуту людей, робити замальовки з натури і по пам'яті». І він вдивлявся не лише у зовнішність, а у глибину людей, намагаючись передати красу, любов і біль, думки і прагнення – саме цим захоплюють твори «раннього» періоду творчості В. Касіяна. До прикладу, цикл робіт виконаних на Закарпатті (1922-1923 рр.), серед них відомі: «Пастушка корів у Закарпатській Україні», «Погорільці», «Селянська родина на Закарпатті» та інші. Якщо звернути увагу на ті ранні картини, що зображували життя українців на Закарпатті та в Галичині,

або малюнки на сімейні теми, як портрет «Моя мама», – вони були ніби святковими, світлими, у кольорі, як і люди на них [65].

В академії В. Касіяна навчали дивитися на все з перспективою, з відстані, тримаючи певну дистанцію для кращого відтворення композиції та сюжету. І він малював усе життя, намагаючись дотримуватися тієї дистанції між дійсністю та навіть найреалістичнішим мистецьким твором. Ймовірно, що він усе передбачав, бачив сумні перспективи «розвиненого соціалізму». Його малюнок кольоровими олівцями «Дерево» (1964 р.) можна сприймати по-різному [42, с. 128-130].

Але уважний глядач бачить сухий стовбур із покрученими гілками, які ростуть донизу! Ось така, перспектива: гілки ростуть донизу, без надії, без сподівань, проти законів природи – і це стане нормою. Чи зуміємо, ми сьогоднішні українці віднайти та прочитати ці шифри – криптоцитати наших попередників, таких як Василь Касіян, написані з наміром передати нащадкам свій власний досвід? Чи зможемо за тими «неправильностями» або надто правильними картинами прочитати їх справжнє життя та бачення, їхні болі та жалі, втрачені можливості, прагнення та намагання? [71].

Але сьогодні ми повинні хоча б намагатися побачити, відчути, зрозуміти та оцінити творчу спадщину видатного українського художника – графіка Василя Касіяна. Важливо: вивести його творчість з ідеологічної маніпуляції – «радянський художник» – в історичну площину – радянський період творчості.

Отже ми бачимо, що творчий доробок Василя Касіяна має унікальну мистецьку цінність у різних галузях зображувального мистецтва, а також історичне значення у дослідженні та вивченні тих культурних, соціальних та політичних процесів, що відбувалися у Україні у XX сторіччі, а також наслідків радянської доби, які досі впливають на наше життя. Василь Касіян – визнаний художник європейської школи, його численні твори у різних жанрах та техніках, зокрема деревориту, станкової графіки, офорту, плакату, книжкової ілюстрації – це частина української художньої та культурної спадщини, якою ми маємо пишатися, з якої маємо брати усе краще та досконале, якою надихатимуться наступні покоління.

Розділ 3. Педагогічні засади вивчення історії мистецтва у школі

Історія мистецтва є однією з найбільш актуальних тем для сьогодення. Без усвідомлення творчих здобутків українських митців, значна частина соціуму часто стає жертвами російської або ще навіть радянської пропаганди. Маніпулюючи тезою про єдиний народ, ворог створює ілюзію про відсутність індивідуалізму на територіях колишнього СРСР. Приходячи на окуповані території українського півдня та сходу, ворог максимально інвестує у ворожі маркери свого перебування. Заміняючи українських героїв на постатей з ідеологічного минулого СРСР чи росії або беручи за основу місцевих проросійських діячів, ворог намагається локалізувати свою присутність і закріпити її через наплив неприродних для регіону скульптур, муралів, банерів та назв вулиць.

Що робимо ми? Ми на підконтрольній нам території максимально деколонізуємо і декомунізуємо суспільний простір задля того, щоб пропаганда противника не перейшла через ці маркери в душі людей. Там, де суспільна цінність мистецтва є вагомою, то там змінюється значення того чи іншого монументу. Зокрема, так було зроблено відносно пам'ятника «Батьківщина-Мати», який є змінив радянський герб на тризуб в серпні 2023 р. Ця дія відносно найбільшого в Україні скульптурного монументу слід розглядати як початку духовного очищення нації від пережитків радянського минулого [72].

Безумовно, що в сучасних реаліях мистецтво та культура має прямий вплив на життя українців. Мистецька освіта дозволяє різносторонньо розвиватись індивіду, знаходити йому можливості для самореалізації та дотримання духовної гармонії. Культурно-мистецька освіта є також барометром морально-культурного стану всередині української молоді. Звісно, що лише одиниці з них є справжніми мистецькими естетамі незалежно від галузі — чи скульптура, чи архітектура, чи музичні твори, драматургія або твір в стилі живопису. Сучасне покоління є зумерами, які не мають бажання довго зосереджувати увагу на одному і тому ж довго. Вони звикли до швидкого перегляду контенту в

соцмережах, який не займає довше 3-5 хвилин. Їх увага до таких речей є мимовільна [34, с. 114].

За таких умов не слід дивуватися тому, що сучасні підлітки не звикли спостерігати за мистецтвом і піддавати його аналізу. Доволі часто вони ставляться до нього з байдужістю через нерозвинуту естетичну насолоду. Особливо часто це помітно на шкільних екскурсіях, де діти не в силах або не мають бажання зосереджувати увагу на численних предметах мистецтва. Тому і не дивуємось тому, що людина без естетичних смаків є позбавлена креативу та творчої уяви, яка є дуже вагомою в низці сфер життєдіяльності. Усі ті шаблони, які були в минулому, в нашому часі без нових підходів не мають шансів на ринку. Так і в цьому випадку відсутність креативу та добре розвинутого критичного мислення робить такого індивіда вразливим до викликів ринку праці. Водночас та людина, яка є багатогою на яскраві образи, діє мужньо в різних ситуаціях і бачить багато варіацій її вирішення є більш конкурентоспроможною, діяти поза шаблонами чи конкретними правилами. Тому і потрібно нам як педагогам формувати ці якості в учнів, щоб вони мали можливості застосовувати їх у своїм повсякденні [37, с. 6-8].

Усі ці вміння потрібно розвивати тут і зараз. Окрім того, що це розвивається на мистецьких заняттях, в першу чергу це і завдання історії. Саме мистецтво потрібно інтегрувати в суспільствознавчі предмети і надавати йому одну з провідних ролей. За умов якісної міжпредметної інтеграції, мистецтво покращить спостережливість учнів, розвине здатність до критичного мислення, покращить аксіологічну, просторову, хронологічну та інформаційну компетентності і т.д. Головне, щоб за рахунок пропонованого в дітей розвивались почуття естетики і розуміння вагомості збереження культурної спадщини в умовах війни [33, с. 143].

При інтеграції мистецтва в уроки історії варто враховувати, що поживленню інтересу учнів до будь-якої теми сприяють саме позитивні емоції. В ході уроків, де є інтеграція мистецтва, ті чи інші емоції стають вільнішими і учні мають змогу проявити власне «Я» мовою своєї творчості. Це сприяє тому,

що учень отримує мотивацію творити щось своє, відкриває в собі креативні здібності та виховує в собі почуття естетики. Образотворче мистецтво дозволяє побачити основні стилістичні нахили до живопису, гравюри, роботи з графічним планшетом, олівцем чи фарбами або навіть з простою кульковою ручкою в руках [31, с. 272].

Мистецтво є вагомим естетичним інструментом в руках вчителя історії. Попередньо в дитини ще в дошкільному віці формується певний інтерес через довільне малювання будь-чого на аркушах А-4. Через побачене, почути чи відчуте, дитина передає на малюнок свій естетичний смак, погляди, настрій та почуття. Зазвичай перше, що випадає зображати дитині на таких малюнках – це її родина, дім, домашні тварини, улюблені іграшки і подекуди автопортрети. Звісно, що це буде лише декілька рисочок, але ці рисочки – це щира емоція, де дитина вперше показує свої нахили до творчості. Чим більше ми сприяємо як батьки та вчителі до цих нахилів, тим краще ми сприяємо формуванню в дитини почуттів естетики, просторового бачення світу, розвиваємо уяву та пам'ять [20, с. 61].

Саме мистецтво і його розуміння є природньою потребою людини. Однак, щоб цей процес відбувався легко та якісно, важливо завжди формувати в дітях мотивацію до вивчення різних жанрів мистецтва. Ігноруючи мотивацію навчання, ми згодом бачимо як діти втрачають інтерес до навчальної програми у школі в цілому та не є активними учасниками процесу. Особливої шкоди додає цьому надмірне споживання соцмереж, що ми описували вище [31, с. 274].

Слід враховувати, що в учнів з невисокою мотивацією немає зацікавлення у навчальній діяльності. Здебільшого вони її ігнорують з соціально-побутових причин. З розвитком цифрових технологій і соцмереж зокрема, додається також інтернет-залежність. Тому, щоб мінімізувати у своїх колективах таку кількість пасивних дітей, в завдання педагогів на сучасному етапі входить формування такої навчально-виховної діяльності, яка буде орієнтована на пряму на учнів. Тобто в центрі навчання не педагог, а учень. В цьому випадку мистецтво і може забезпечити орієнтування на розвиток творчих потенціалів учнів, якісно

доповнювати уроки історії та виступати як один із мотиваційних чинників на початку уроку. Особливо це стосується такого поняття як мем, який щодня охоплює різні життєві, політичні, історичні та інші ситуації. Якщо його якісно співставляти з елементами мистецтва, ми сформуємо тренд, який діти відчують краще, аніж звичний презентаційний підхід чи як зображення в шкільному підручнику. Тобто мистецтво виступить в цьому випадку як доповнюваний фактор для формування мотивації [44, с. 143].

В ході уроків історії ми як вчителі пояснюємо фактаж, обговорюємо події, процеси та явища, які мали місце в минулому. Свого роду як гіді в минуле для його вірного розуміння підростаючим поколінням. Ми вчимо дітей аналізу цього масиву інформації, показуємо приклади в сучасності і корелюємо це для того, аби знайти кращі можливості для щасливого майбутнього. В ході уроків ми піднімаємо ті питання, які мають стосунок до всіх галузей, які стосуються фактично всіх сфер життєдіяльності. Ми як вчителі сприяємо у розвитку та формуванні тих навичок, які будуть необхідні нашим вихованцям на майбутнє, в тому числі уміння критично і аналітично мислити, робити співставлення та порівняння, давати оціночні судження, характеристики, віднаходити причинно-наслідкові зв'язки, уміти знаходити орієнтир у часі та просторі [20, с. 62].

Мистецтво і зокрема образотворче може бути в цьому випадку доволі дієвим інструментом для того, щоб активізувати в учнів роботу обох півкуль. Ми привчаємо їх співставляти логіку, простір, аналітичне мислення та креативний підхід до всього, що є у їх житті. Навчаючи дітей концентрації уваги, вивченню деталей і формуванню загального образу, ми формуємо ту картинку, яка найкраще закарбовується у їх пам'яті [26, с. 18].

Завдяки мистецтву, в нас як вчителів є можливість оживити історичні факти, наблизити їх до сучасності і унаочнити їх. Коли учні вивчають історію крізь призму мистецтва, вони саме через нього доторкаються до неї. Образотворче мистецтво надає їм можливості для глибшої уяви, творчого аналізу, які передаються через головні функції мистецтва, в тому числі через такі як:

- гедоністична, де передбачена естетична насолода від мистецького твору. Власне будь-який мистецький витвір має здатність приносити радість, духовну насолоду та натхнення на хороші справи для будь-якого індивіда;
- естетичною функцією передбачено, що у кожному художньо-мистецькому творі є чітко виражена досконалість і естетика, яка відповідає за сутність предмету, який оглядає поціновувач;
- виховна функція передбачає виховання через твори мистецтва в людині моральних цінностей, поглядів та ідеалів;
- сугестивна функція передбачає вплив на підсвідомість людини, на її почуття та роздуми. Саме ця функція навіює людині асоціації та розвиває аксіологічну компетенцію на уроках історії;
- у компенсаторній функції передбачено, що образотворче мистецтво виконує функцію релаксації, де індивід чи група осіб позбавляється негативу довкола себе, менше відчуває тривожність і може сповна відчувати гармонію;
- інформаційна та комунікативна функції є нерозривні між собою, адже мистецький твір часто має непрямий посил, який потрібно правильно відчувати або прочитати, а також це і можливість обмінятися інформацією про культурний код того чи іншого народу, епохи чи століття [37, с. 7-8].

При аналізі творів мистецтва, учні вчать аналізу образів минулого, досліджують манеру, техніку і впливи на художника із зовнішнього світу. Головне при цьому зберігається саме увага до інтерпретації відображених на картині подій. За рахунок вивчення того чи іншого витвору мистецтва, діти розвивають в собі вміння шукати зв'язки з минулим у сучасності, покращують спостережливість та формують в собі кращі навики по ставленню запитань по темі [31, с. 273].

Мистецькі твори на уроках історії дозволяють учням знайти свій досконалий образ ідеалу з найменшими деталями, які важко сформулювати самому без прикладі. За цих обставин актуальним стає таке поняття як «арт-педагогіка». У поєднанні педагогіки з мистецтвом, такий взаємозв'язок формує дієві

інструменти для вдосконалення і формування окремих рис у розвитку учнів як індивідів [43, с. 302].

Загалом, якщо говорити про конкретне поняття арт-педагогіки, то конкретного досі не є сформовано. Поряд з цим, майже кожен з нас як вчитель уже застосовує окремі її елементи в ході своїх уроків. Особливо це актуально нам як вчителям історії, де часто є потреба інтеграції мистецтва у теми з культурним вмістом. Особливо це стосується тих історичних епох, де не було ще винайдено фотографій і єдиним образом, який передавав епоху були настінні розписи, картини, гобелени, статуї та ін. Мистецтво в такий спосіб часто виступає як виховний, розвивальний та навчальний засіб, який створює творчу і позитивну атмосферу під час вивчення тієї чи іншої теми [33, с. 143].

Одне з провідних умінь, де є важливою арт-педагогіка – це візуальна грамотність як уміння інтерпретації та аналізу візуальної інформації. Це уміння передбачає, що будь-яке зображення можна прочитати і суть його можна передати через аналіз (правильне прочитання) [34, с. 115].

Наочна (візуальна) грамотність є дуже ваговою у плані поширення ЗМІ та тісно інтегрована в ряд інших можливостей. В цьому випадку мистецтво є провідним засобом впливу на емоційний стан дитини. Воно є мотиваційним чинником у тренуванні психо-емоційної складової у мисленні, адже тренує навички спостереження, відчуття та створює відповідний емоційний стан. Мистецтво здатне корегувати ці стани і впливати на них. На тлі повномасштабної війни арт-терапія стала ефективним інструментом для лікування психологічних дитячих травм. Цим самим підкреслюється, що залучення арт-педагогіки в уроки історії є компонентом, який несе більше функціонал, аніж просто вклад у компетентнісний підхід.

У ЗСО мистецтво має бути інтегроване у всі навчальні предмети так, щоб воно сприяло розвитку інтелекту, вчило дітей креативності та сприяло формуванню естетичних смаків в наших учнів. Кожну із якостей можна розвинути в той чи інший спосіб, якщо застосовувати вірну для цього методику.

В цьому випадку твори мистецтва створюють унікальний ефект і вплив на індивіда, де зачіпають ключове – емоційну складову [22, с. 92].

Одним із дієвих методів для формування емоційного інтелекту слід вважати аналіз мистецьких творів. Саме через сприйняття художнього образу, учень може формувати власні судження про зміст картини і мету художника при її написанні. Також, він може висловити власні почуття від побаченого і описати ті емоції, які викликає та чи інша картина. При відповідях на ці запитання в учнів формується власна позиція через особисте ставлення та емоції. Вони вчаться формувати прогностичну оцінку тому, що бачать і що уявляють. Тобто прихований сюжет вони можуть візуалізувати крізь власну уяву усно або спробувати відтворити на А-4 або у графічному планшеті чи за допомогою ІІІ. Слід зауважити, що такі сучасні ІІІ як Grok-3 або чат-GPT не є у змозі створити той образ, який є на оригінальній картині і тому людський фактор відіграє роль перевіреної якості [25].

В нашому часі емоційний інтелект презентує в собі провідне вміння для сучасного суспільства. В цьому плані потрібно, щоб в дітях виховувався добре розвинений емоційний інтелект. Маючи стійкий і добре сформований емоційний інтелект, дитина може почуватись впевненою, щасливою та легко знаходити спільну мову з найближчим оточенням. Емоційний інтелект є на одному рівні з практичним і творчим інтелектом. Провідним інструментом для формування такого рівня інтелекту і є мистецтво. Складовими емоційного інтелекту є самоповага, емпатія, стійкість до стресу, оптимізм, щастя контрольовані емоції, гнучкість, швидка адаптація до реалій і здатність індивіда вирішувати будь-які задачі та ін. [31, с. 273-274].

Щоб якісно формувати такий набір вмінь, необхідно задіяти як інтелектуальні, так і вольові процеси в наших учнів. Теоретику завжди потрібно вміти апробувати на практиці. Зосередження на теоретичній складовій не дає учню зрозуміти її практичне значення, його розумова активність погіршується, гнучкість до завдання стає мінімальна і як результат – учень стає емоційно байдужий і без мотивації не є здатним до вивчення нового матеріалу. Тому коли

ми застосовуємо на уроках твори мистецтва як засоби формування ряду компетенцій, ми також розглядаємо їх як унікальні продукти, де сформувалась думка, ідея і окремі почуття їх майстра. Твір мистецтва виступає як форма спілкування митця з поціновувачем поза живим спілкуванням [59, с. 13].

Кожна робота потребує своєї аудиторії, де кожен глядач буде бачити щось інше і можливо не те, що бачив у задумі її автор. Слід зауважити, що художників та інших митців історики часто ставлять в другорядний ряд в низці історичних процесів. Не є вірним підходом, адже часто вони і були головними літописцями епохи. Без них неможливо уявити побут Європи в середні віки чи в XVI – XIX ст. Без художників батальні сцени не були б відчуті лише схемами битв чи короткими звітами командуючих арміями або флотами. Водночас не всі зображення є достовірні та подані об'єктивно. На відміну від хронік та фотографій, художник передає лише власне ставлення до події, людини, явища чи процесу. Це може бути як позитивне, так і негативне відображення процесу без об'єктивності [34, с. 115].

Проблемою достовірності в художніх творах є і те, що художники часто є під впливом замовника чи мецената. Зокрема, якщо в добу монархій художник ще якось міг обходити цензуру і міг знайти підхід до аргументів свого бачення, то в добу комунізму такий художник ставав жертвою репресій [59, с. 15].

Оглядаючи картини повинні акцентувати на тому, що багато творів були створені на замовлення і відповідно замовник часто вносить власні побажання для митця. Багато в чому такі побажання згодом дають спотворену реальність. Ймовірно в такий спосіб замовник не хоче, щоб певна правда про нього або обставини часу дістались спадкоємцям. Водночас картини показують еволюцію мистецтва, зміни запитів суспільства і при їх цифровізації спостерігаємо чому сучасні стилі є кардинально відмінні від минулого. При взаємодії науки та новітніх технологій з мистецтвом, можна спостерігати як технічний розвиток впливав на створення тих чи інших шедеврів. До прикладу, ті технології, які були в епоху Ренесансу вже не були актуальними в добу бароко чи рококо. Наука і мистецтво довгий час існували спільно, але розділяючись у XVII – XVIII ст.

зберегли досі існуючі міжпредметні контакти. Наука залишилась помічником повсякдення, а мистецтво стало засобом духовного збагачення людини. З іншого боку, саме мистецтво впливало на технології і їх розвиток, що можна спостерігати і на сучасних інструментах штучного інтелекту [25].

При плідній співпраці науки та мистецтва відбувається взаємовигідна інтеграція в один одного. Інформаційний прогрес в сучасних реалій породжує технологічні зміни, які при нинішніх трансформаціях формують цифрове мистецтво. Так, людського фактору стає все менше, але водночас сучасна цифровізація якраз покликана до того, щоб систематизувати минуле і сучасне без застосування великих площ нерухомості. Концепція держава в смартфоні, яку пропагує і зараз команда Мінцифри на чолі з стала ще більше актуальна музейному сектору. Через постійні руйнування архівів, музеїв та приватних галерей російськими військовими обстрілами в 2022 – 2025 рр., потреба у цифрових архівах та виставках лише зростає. Так, цифра не здатна глобально відтворити оригінал емоційно, але намагається створити наочну достовірність [50, с. 230-231].

Наявний сьогодні інформаційний прогрес, технологічні зміни і трансформації відображають свій активний вплив на культурно-мистецькій галузі. Цифрове мистецтво як продукт цього процесу показує, що утворення нових форм та жанрів є незворотнім процесом. Мотивувати учнів до вивчення історії без продуктів сучасного мистецтва буде марною справою. Цифрове мистецтво як таке формується за рахунок останніх актуальних технологій. Оскільки низка ІІІ інструментів є безкоштовна або вимагає невисоких затрат на виконання поставленої задачі, людського фактору в мистецтві стає все менше. Так, виконана картинка в ІІІ є часто недосконалою, історично недостовірною і потребує втручання людини. Тим не менш, той чи інший ІІІ не стоїть на місці, постійно вдосконалюється і ймовірно через рік якості буде ще краща [25].

В сучаснім мистецтві ключовим є інтерактивність, нові художні засоби та доступність, яка відіграє провідну роль в мотиваційному етапі уроку. Наука, освіта та цифровізація, які перебувають у постійному розвитку, потребують

інтеграції в єдину галузь для того, щоб бути ефективними в навчальному процесі у школі. Останні реформи шкільної освіти показали, що постійні зміни і оновлення мають супроводжуватись культурно-мистецьким нахилом [58, с. 359].

Завдяки цифровізації немає потреби оглянути світові шедеври оффлайн. З іншого боку, візити в музей є більш емоційними, створюють відчуття емоційного комфорту і надають можливості відвідувачу продовжити картину в тому просторі, де її експоновано. Звісно, що завдяки цифровізації ми можемо переглянути більшість з відомих мистецьких творів в незалежності від епохи чи автора. Поряд з цим, в оффлайн-форматі немає можливостей оживити картину, включити музичний супровід під неї, показати можливі етапи створення та передати її ідейну складову у формі короткої анімації чи живої інфографіки. За таких обставин, роль мистецьких творів і зокрема картин на уроках історії несе за собою наступне:

- картина є мотиваційним засобом, який зосереджує увагу дитини перед вивченням нового матеріалу;
- вона може бути джерелом знань і виступати як один з провідних засобів по темі протягом всього уроку;
- займає допоміжну або ілюстративну ролі, що відповідно підсилює матеріал, який вивчається в ході уроку;
- є опорою у розповіді учня на ту чи іншу тематику;
- образотворчі твори впливають на емоційне сприйняття учнями епохи і виступають інструментами для формування емоційного інтелекту;
- вивчаючи здобутки сучасного мистецтва, наші учні отримують інформацію про нові тенденції у світових технологіях [48, с. 66].

Загалом ми бачимо, що традиційна роль образотворчого мистецтва на уроках історії видозмінюється відповідно до умов часу та простору. Це є неминучий процес в умовах цифровізації і шаленого розвитку ІІІ. Тепер картину чи інше художнє зображення можна переглянути без відвідин музею, у зручному форматі і в будь-який час доби. З одного боку, це економія часу та коштів. З

іншого це не є повноцінним переглядом твору, який не можливо побачити і відчувати в повноцінному форматі у місці зберігання [25].

Поряд з цим, заперечувати цифровізацію не слід, адже вона можна співіснувати з традиційними формами мистецтва і гармонійно доповнювати один одного. В нашому часі це вже є незворотній процес і тому сучасним художникам залишається лише інтегруватись в такі правила гри. Врешті-решт, цей симбіоз дає нові форми мистецтва, трансформує їх у культуру та бізнес, які вимагають постійних оновлень. Мистецтво зберігає за собою функцію відображення епохи, здобутки народу у ній і закарбовує останні чи оновлені традиції [19, с. 64].

За останніми спостереженнями ми бачимо, що впродовж всієї історії людства, саме у мистецтва завжди була відповідна функція – дзеркала епохи. Саме мистецтво демонструвало політичні, соціально-економічні та громадсько-культурні зміни в регіоні, країні, армії, на континенті чи на планеті в цілому. У кожної епохи зберігся свій код, символи та артефакти. І тому учні, які споглядають за такими змінами через інфографіку, художній фільм чи картину, то водночас вони бачать як еволюціонувало мистецтво і чому його вагомо берегти в час війни. За цих обставин і зростає роль цифровізації, як сховища для майбутніх поколінь. Вони можуть не застати оригінали, але завжди можуть побачити копії [50, с. 229].

Отже ми бачимо, що мистецтво завжди було нерозривно пов'язане з освітою і уроками історії зокрема. Без інтеграції мистецтва в уроки історії важко уявити їх тематичне наповнення при розповіді про історичних персоналій, битви, мирні переговори, пишні бали, відкриття резиденцій та ін. Також, мистецькі твори дозволяють побачити еволюцію моди, архітектурні стилі, відчувати смак політичної епохи і більш глобально потонути в її особливостях.

В уроках історії та позакласних можливостях відкриваються багато перспектив по тому, щоб побачити різні спектри однієї і тієї ж теми. Саме художні твори відкривають нам здатність мотивувати учнів до вивчення історії. При відвідуванні музеїв та художніх галерей онлайн чи оффлайн, в дітей

формуються власні смаки та погляди на культуру минулого і сучасного. Залучаючи учнів до створення власних мистецьких продуктів, ми розвиваємо в них критичне та креативне мислення, уміння аналізувати та відтворювати побачене. Найбільш талановиті наші учні в майбутньому можуть винести для себе певні конструктивні висновки та здійснити в тій чи іншій галузі доволі успішну кар'єру. Не виключено, що навіть вивчаючи історію банкнот, хтось із них може стати головою Нацбанку або брати участь у проектуванні нових грошей як голова Мінфіну.

Розділ 4. Методичні аспекти інтеграції спадщини Василя Касіяна в шкільну та позашкільну освіту

Завершуючи даний дипломний проєкт, ми не можемо оминати конкретні приклади методичного інструментарію для інтеграції теми у навчальний процес. Оскільки є майбутніми вчителями історії, слід розуміти, що життєпис і творча спадщина митця не є відокремлена в урок чи позакласне заняття. Постать Василя Касіяна вивчається у призмі того часу, де він жив і творив. Тому говорячи про нього, ми говоримо і про ту епоху, яка формувала його і яку формував він. Без інтеграції методичного інструментарію в навчальний процес вивчення цієї особи для навчального процесу, ця постать і далі буде залишатись на окраїні історії.

Звісно, що повноцінно претендувати на першість ми не можемо. Цілком природньо, що паралельно в іншому виші хтось також вивчає цю постать для свого дипломного дослідження з історії. Тим не менш, робиться спроба якраз узагальнити опрацьований нами фактологічний матеріал для апробації в майбутній практичній діяльності. Зокрема, враховуючи те, що попит на українську культуру у світі лише зростає, мистецькі доробки Касіяна виступають одними із тих засобів, які цікавитимуть світ в історичній ретроспективі.

Перш за все визначимо, що проблематика обраної нами теми охоплює хронологічно 10 – 11 клас [77-78]. Старші класи є найбільш готовими до схожих тем, мають добре сформовану базу для розуміння тієї чи іншої епохи. Також, вони здатні до створення власних кейсів, поширення цікавого контенту і розробки власних екскурсій шляхами творчих людей. З учнями цієї вікової категорії працювати найзручніше і з ними відповідно найлегше знайти спільну мову.

Звісно, що на етапі підготовки до НМТ, увага учнів до історії в 11-му класі може бути дещо менша, як у 10-му. Водночас цей період історії є одним із найближчих до нашого часу і потребує ледь не найбільшої уваги. Вся справа в тім, що росіяни і досі маніпулюють фактами про українців в XX ст., які активно

використовують у своїй пропаганді. Тому, огляд художніх творів і біографії їх творців стають в нагоді для протидії таким фейкам в шкільному середовищі.

Розпочнемо з того, що в першу чергу потрібно сформувати якісний інструментарій. Для ознайомлення з постаттю Касіяна звісно потрібно взяти ті можливості, які є найбільш дієвими. В нашому випадку йде мова про такі можливості як стрічка часу, створення інфографічного постеру та коротка мультимедійна презентація з основними періодами життя і діяльності митця. Головна мета таких методів – це ознайомлення учнів з життєвим шляхом та творчістю митця як частиною національної культурної історії [77, с. 139].

Перед створенням стрічки часу та інфографіки про митця, слід в першу чергу ознайомити учнів з життєписом митця. Попередньо ми створюємо для них презентацію до 12 – 15 слайдів, де визначаємо ключові факти про В. Касіяна та його творчість. Опісля ознайомлення, ми пропонуємо учням скомбінувати топ 8 – 12 фактів з портретом і найвідомішими творами митця в одному постері. У хронологічній стрічці, учні піддають аналізу основні дати з його життя, показують як на його життя вплинули дві світові війни, еміграція та репатріація, чому художник вижив в 1937-му р. і чому в 1960 – 1970-х рр. він отримав найбільше визнання. Зауважимо, що при формуванні інфографіки слід враховувати тони, які найкраще відповідатимуть заданій темі, їх сприйняття на око, якісний підбір розміру шрифту і що головне – мінімально можлива кількість тексту [79, с. 28].

Методом історико-культурного аналізу творчості Касіяна, ми покажемо учням вплив на Касіяна країн, де він жив і епох, де він творив. Тут буде Італія, Чехословаччина та СРСР. Важливо на порівняння показувати як еволюціонував Касіян протягом життя, показувати його різні твори і доказувати чому все таки митець зміг відтворювати саме ті теми, які йому найкраще вдавались. В ході уроку йде обговорення не лише картин, а й того як час впливав на них. Окремо учні можуть звернути увагу і на ідеологічне нашарування, яке було ключовою вимогою від компартії у той період. До прикладу, якщо у Чехії художник міг малювати на довільну тематику і вшанувати подвиг УГА окремим монументом власної роботи, то в СРСР він виконував переважно замовлення від влади. Учні

простежуючи цю еволюцію також дають і оцінку якості його гравюр. Особливо це стосуватиметься порівнянь у шевченкіані Касіяна та в його творах на робітничу тематику.

Оскільки цій постаті і його творчості не присвячено окремого уроку в програмі з історії України, слід звернутись до можливостей саме позакласної роботи. До прикладу, доволі актуальними стають конкурси в системі МАН та різні можливості від благодійних фондів. Звісно, що в обсязі 20-25 сторінок не завжди є змога розкрити чиюсь біографію або творчість. За цих обставин, орієнтовними темами для конкурсних робіт відносно досліджуваної постаті можуть бути:

- шевченкіана у творчості Василя Касіяна;
- постать і твори Василя Стефаника в долі Василя Касіяна;
- таборова творчість українських полонених в Італії (на прикладі Василя Касіяна);
- проблема української еміграції 1920-х рр. на прикладі Василя Касіяна.

Звичайно, що можна виокремлювати інші теми для конкурсних робіт. Все залежатиме від спрямування конкурсу, шансів тієї чи іншої теми на успіх, а також від інтересів нашого учня-конкурсанта. Перед початком такого виду робіт вагомо, щоб були взяті до уваги наступні етапи роботи:

- обрати тему і погодити її між вчителем та учнем;
- спільно з учнем провести пошук основних джерел;
- здійснити візит у музей діяча в м. Снятин;
- провести розвідку пам'ятних місць з діячем в цьому місті;
- віднайти метричний запис та інші архівні документи про діяча;
- звернутись до центральних галузевих архівів щодо пошуку додаткових джерел інформації та уніфікувати їх [82, с. 189].

При написанні роботи учнем (ученицею), ми повинні узгодити орієнтовний план роботи та дати практичні поради щодо написання її. План не повинен перевищувати трьох розділів і бути пропорційним відносно обсягу

кожного з них. Важливо, щоб наші підопічні при виконанні такого роду робіт знали і розуміли основне завдання задуманого. При написанні вони можуть послуговуватись і порадами тих, хто є спеціалістами в даній тематиці. Зокрема, в нагоді можуть стати музейні працівники, вчителі з образотворчого мистецтва, художники-графіки, відомі і професійні арт-блогери, історики та краєзнавці [80, с. 362-365].

Якщо в конкурсанта (конкурсантки) є бачення кореляції творчості митця з сучасним військовим мистецтвом, то пошуки спільного і відмінного можуть бути здійснені OSINT-аналізом. Саме завдяки доступу до відкритих джерел і працюючи з надбаннями онлайн-виставок, автор (авторка) конкурсного доробку може сформулювати власне бачення контактів історії та сучасності. Особливо актуальними будуть плакати В. Касіяна доби Другої світової війни, де порівнюючи їх з сучасними, авторка (автор) дослідження обов'язково опише:

- особливості військово-політичної цензури;
- розставлені в кожному з бойових плакатів акценти;
- ідейні пріоритети плакату;
- час, місце створення та автор твору [80, с. 138].

Схожим чином ми можемо проаналізувати з учнями при вивченні культури доби Другої світової війни плакат В. Касіяна «В бой, славяне!» (1942). Зокрема, аналізуючи твір, учні повинні будуть відповісти на наступні запитання:

- час створення плакату (1942);
- хто зображений на ній (партизан з радянським прапором);
- чому головний герой плакату має на озброєнні МР-40 німецького виробництва?

- мова плакату (російська);
- де написано плакат? (Самарканд, Узбекистан);
- автор плакату (художник-графік В. Касіян) [81, с. 208].

Важливо, щоб перед аналізом, діти були ознайомлені з нормами сучасного чинного декомунізаційного законодавства. Хоч згідно з ним радянська та нацистська символи заборонені в публічному просторі, але є нюанс. Зокрема, ця

заборона згідно з ст. 4 п. 2 цього закону не поширюється на твори мистецтва, які створені були до 9 квітня 2015 р. [16]. Таким чином, як твір мистецтва, плакати В. Касіяна часів Другої світової війни не є заборонені. Водночас зауважимо, що при роботі з плакатами потрібно пам'ятати, що нація того періоду була поділена на національний та прорадянські табори, де другий займав більшість. Однак, розуміти вклад українців в перемогу в 1945-му р. в будь-якому випадку треба.

Безумовно, що окрім конкурсного проєкту, це може стати і виставкою порівняльного мистецтва. За яких умов? По-перше – потрібно обрати концепт виставки (онлайн чи оффлайн). По-друге – визначити її тематику. По-третє – кількість творів Касіяна та творів сучасного мистецтва. Прописуючи алгоритм дій по кожному з етапів потрібно пам'ятати, що виставка має бути по часу недовгою і мати текстологічний, а за можливість – відео чи аудіо супровід. Тому, коли вона буде організовуватись (найоптимальніше в січні – до дня народження митця), ми з учнями формуємо її концепт, розробляємо спільно з ними постер, а також електронні та друковані запрошення для гостей [82, с. 289].

Перед тим, як запустити процес, також виникне і питання щодо локації. Якщо в межах школи, то тут підходять як актовий зал, так і один із коридорів з хорошим освітленням. Слід пам'ятати, що якщо виставка потребує значних витрат фінансів, то слід звернутись як до дирекції, так і до меценатів. На наш погляд, якщо виставка матиме до 15 різних робіт на порівняння, це буде найбільш оптимальне число для огляду. Також, учні можуть створити короткий відеосюжет про життя та творчість Василя Касіяна, де зокрема:

- розкажуть про основні віхи життя та діяльності митця;
- охарактеризують кожен з його творчих періодів;
- дадуть оцінку його найвідомішим творам;
- окреслять значення художника для сучасності.

Безумовно, що якщо виставка буде організована у співпраці з ОТГ чи іншими органами влади, її можна було б провести в найближчому музеї чи у приміщенні ратуші або будинку культури. Окрім того, що виставка може нести культурне значення, її також можна призвичаїти і до потреб сил оборони

України. Для цього потрібна буде скринька з Qr-кодом та іншими реквізитами для електронних платежів. Опісля завершення виставки організаторами буде опубліковано звіт про зібрані та передані кошти. За можливості – ролик з подякою виставці можуть відзняти бійці, яким була надана допомога. Тут важливим є і те, що організація мистецького заходу може мати певний резонанс для ЗМІ. Тому наші учні мають бути готовими і до надання коментарів для журналістів [80, с. 324].

Організація виставки може бути присвячена і проблемам української еміграції. Її звісно можна зробити і через пости у соцмережах (блог класу чи школи у Facebook і т.д.), де відобразити до 6 доль різних українських митців в еміграції. Важливо, що це можуть бути як біографічні постери, так і уривки з автобіографій та інших спогадів. Особливо в нагоді може стати книга В. Касіяна «Автопортрет» [2]. Звісно, що в ній буде багато ідеологічних нашарувань, великих ліричних зворотів та інших художніх засобів, які можуть як доповнювати, так і спотворювати подані митцем спогади та факти. За цих причин, слід обрати невеликі за обсягом фрагменти, які будуть як вражати глядача, так і змушувати задуматись над особистим життям в цілому. Окрім В. Касіяна, у виставку з умовною назвою «Доля мистецької еміграції 1920-х рр.» можна також долучити М. Ірчана (А. Баб'юк), У. Самчука, І. Багряного, І. Рєпіна (Ріпина) та ін. [71].

Оскільки в попередньому розділі роботи авторка багато часу присвятила проблемі інтеграції мистецтва в уроки історії, можна звернутись і до спроб зробити це відносно обраної нами теми. До прикладу, можна влаштувати конкурси:

- малюнків в стилі графіки В. Касіяна;
- його портретів авторства наших учнів;
- запропонувати учням в GPT або Grok-3 чи в іншому ШІ зробити кожному індивідуальний запит обробки зображення митця або його роботи [25].

При перевірці перших двох можливостей творчих конкурсів, ми можемо враховувати як креативність, так і максимальну наближеність учнівського

малюнку до оригіналів Касіяна. При виконанні запитів в ШІ, учні повинні оглянути кожен із них та оцінити за наступними критеріями:

- реалістичність поданого ШІ;
- співвідношення з оригіналом;
- присутність чи відсутність осучаснення картини;
- якість та швидкість обробки матеріалу;
- аналіз
- провести порівняння між чатом-GPT, Grok-3 та Leonardo.AI щодо

виконання одного і того ж учнівського запиту по формуванню одного малюнку.

На останок зауважимо, що найцікавішим методом позакласної роботи щодо вивчення тієї чи іншої постаті або її творчості є екскурсії. В цьому випадку, головним пунктом призначення для вивчення спадщини В. Касіяна є м. Снятин Коломийського району Івано-Франківської області. Музей діє і по наші дні, має власну Facebook-сторінку та розташований поряд з історичним центром містечка. Найкращий час для організації візиту в цей музей – четвер-п'ятниця. Оскільки ми не в праві відривати дітей в навчального процесу, таку екскурсію можна влаштувати під час канікул. Тоді ми можемо зібрати як весь клас, так і інші вікові групи для організації такого позакласного заходу [82, с. 292].

Оскільки місто Снятин є на окраїні області, але є на міжнародній трасі, дістатись до нього не складає великих труднощів. Попередньо можна узгодити транспорт (автобус, автомобілі батьків учнів, поїзд) та час. При організації екскурсії слід визначитись і з її тематикою. Якщо вона стосуватиметься виключно постаті Василя Касіяна та його мистецької спадщини, то в межах міста можна організувати пішу екскурсію за наступними зупинками:

- Художній меморіальний музей Василя Касіяна у м. Снятин, де музейні співробітники проведуть якісну екскурсію основними віхами життя і діяльності митця;
- Снятинська ратуша як головна візитівка міста і локація, де митець відбув своє покарання через непорозуміння в 1914 р.;

— Село Микулинці (місцевість Снятина), де провів юні роки митець і де є ще його рідна хата, пам'ятна дошка Шевченку 1914 р., старий міст 1909 р., церква, де його було хрещено та інші локації, які мають відношення до художника та його родини в цілому.

Якщо екскурсія охоплює не тільки життєпис і творчість В. Касіяна, то йому можна присвятити лише окрему частину екскурсії Снятином. До прикладу, окрім ратуші та провідних музеїв міста, можна також відвідати місцевий цвинтар «Малий Личаків», де поховано багатьох відомих покутян (Марко Черемшина (Іван Семанюк), Ярослав та Олександр-Ждан Лукавецькі, о. Теофіл Кобринський, Володимир Хронович, блаженна Марта Вецька та ін. [80, с. 328].

Отже ми бачимо, що життєпис та творча спадщина Василя Касіяна є доволі актуальною для нашого часу темою в рамках її інтеграції в навчальний процес. Безумовно, що як його шевченкіана та ілюстрації новел В. Стефаника, так і твори доби полону, Празького періоду та доби Другої світової війни є його еволюцією як особистості творчої. І цю творчість в інтеграції з пропонованими нами методами урочного та позакласного інструментарію можна вивчати в легкі та доступні способи. Не без того, що пропоноване не є досконалим і потребує доповнень.

Так, розвиток ІІІ, пріоритети туристичних маршрутів та можливості для проведення художніх виставок постійно змінюється. Тим не менш, ми як вчителі історії спільно з учнями завжди маємо бути в курсі подій, висвітлювати історію такою, яка вона була і віднаходити в ній паралелі з сучасністю. У випадку вивчення обраної теми не слід виключати, що окремі її елементи – це чудова можливість для конкурсних робіт, творчих проєктів для покращення добробуту та культурного розвитку в ОТГ на Покутті.

Також, це і постійний симбіоз культури, образотворчого мистецтва, сучасних технологій та історії. Без цих компонентів неможливо уявити сучасний стан речей в історичній науці і поза її межами. Не без того, що це є відчутно і через те, як учні подекуди проявляють кращу креативність, аніж вчитель.

ВИСНОВКИ

Отже ми бачимо, що життєвий і творчий шлях Василя Касіяна (1896 – 1976) є непересічним в історії Східного Покуття, Галичини і України загалом. Пройшовши становлення себе як особистості в довоєнній Галичині, в часи участі в українських культурних товариствах, в школі та завдяки середовищу, митець сформувався як особистість з національними поглядами. Те як його долю чуть не завершив арешт в серпні 1914 р. і його спасіння Василем Стефаником показало, що він є людиною з вдачею. Так само удача врятувала його і в 1937-му р. Тоді були розстріляні М. Бойчук, М. Ірчан, О. Букшований, А. Крушельницький, С. Рудницький, Л. Курбас та багато інших по-своєму талановитих в своїй галузі галичан на Наддніпрянщині.

Чому зміг вижити талант Касіяна і його доля в ті роки? Бо його талант і його бачення реалій співпадало з тим, як це бачила компартійна верхівка. З іншого боку, це була людина з світовим іменем ще в 1920 – 1930-х рр., з європейською освітою, з щирим прагненням невтомно працювати і долати будь-які труднощі. Звісно, що це не були ті два роки італійського полону в 1918 – 1920 рр. як трагедія програшу Австро-Угорщини у війні. Однак, тої волі, яку лейтенант Василь Касіян мав у виборі тем для своїх малюнків та картин у таборі і особливо у Празькій академії мистецтві він вже не мав.

Поряд з цим, він зміг творити в тих стихіях, куди не могли влізти ані ідеологія, ані жадібна заздрість партійця. Полинувши в проблеми шевченкіани та творів Стефаника, Василь Касіян до кінця життя залишився провідним ілюстратором української класики. Саме цей художник-графік 5 раз за життя і декілька раз опісля смерті мав змогу ілюструвати «Кобзар» Т. Шевченка. Так, він не застав живого пророка, але він ще змалку вшановував його разом з батьком у заходах товариства «Січ» та «Просвіта». Безумовно, що вступаючи в компартію в майже в 50 літ, він не долучився до неї з ідейних причин. Як і до, так і після війни для помітних особистостей це була спроба зберегти себе. Також, його

депутатська діяльність в певній мірі дала йому визнання і серед простих громадян.

Василь Касіян міг і не виїхати в СРСР в 1927-му. Так, якби він залишився в Чехословаччині, його б чекало безтурботне і повне успіху життя в Європі. Де-факто його еміграція – це самопожертва заради Батьківщини. Це сталось незадовго до згортання політики українізації і перед початком репресій. Касіян, який бажав завжди бути корисним, навіть в евакуації в Самарканді цілих 3 роки підтримував українську культуру, писав плакати на підтримку українців на фронтах і зберігав в собі сили, щоб повернутись додому. Так, його майстерня згоріла у Харкові в 1943-му р., але опісля війни – його спадщина лише стала більша і більш відоміша.

Нами було з'ясовано, що з 10 тис. картин, рисунків та іншої творчої спадщини, доволі велика колекція є в низці музеїв Прикарпаття. Окремий художній музеї та пам'ятник є в рідному Снятині, куди увійшли Микулинці наприкінці 1970-х рр. Тут є можливість побачити твори художника, його особисті речі та верстат, який випускав копії його гравюр для широких мас глядачів. Його можна відвідати майже в будь-який день. Глядач в цім закладі знайде спокій і гармонію. Також, для справжнього покутянина тут буде зв'язок з Батьківщиною, якщо він приїздить з далекого краю чи еміграції.

Водночас констатуємо, що інтегруючи мистецтво в уроки історії, ми створюємо нерозривні контакти для формування естетики. Завдяки мистецьким творам діти глибше проникають у епоху, розуміють її зміст та значення, відчують події так, ніби вони самі брали в них участь. Без портретів та скульптур не є можливими для творчої проекції життя Київської Русі, епохи Гетьманщини та Війська Запорозького. Без великих батальних сцен з діорам неможливо уявити події Кримської війни (1853 – 1856), Полтавської битви (1709), а в окремих випадках – і обох світових воєн. Так само без здобутків мистецтва ХХ ст. неможливо відчувати як минуле відчувало майбутнє ХХІ ст., які вимоги були тоталітарних режимів до мистецтва і як воно ставало інструментом пропаганди.

Інтеграція в урочну систему та позакласну освіту мистецтва є запорукою постійної самоосвіти учнів, їх мотивації до навчання та створення спільно такого контенту, який буде цікавий і глобальній мережі. Поряд з цим, жодне ІІІ не здатності замінити людський фактор, як і у навчанні в школі зокрема.

Проблема творчості та життєпису Василя Касіяна є достойною темою для вивчення в школі. На уроках історії цю тему можна інтегрувати лише частково. В ході позакласних можливостей, коло методів та прийомів, а також креативних ідей є значно ширшим. Учень не тільки може проаналізувати твір митця, а й розробити окремий проєкт по його популяризації. Тут в нагоді стають рейтингові соцмережі, ведення переговорів з ОТГ та іншими органами влади. Формуючи творчі виставки у кореляції минулого та сучасного, ми спільно з учнями можемо формувати корисні благодійні ініціативи на підтримку українських захисників. Чим більше вийде залучати коштів, тим більше наші заходи можуть мати суспільний резонанс. Це окремо є важливим і тоді, коли є змога відкривати забуті або призабуті імена. Тим паче, що в умовах війни зростає попит на українське. Це відбувається як всередині держави, так і особливо поза її межами. Описана нами методика – це один із способів в шкільному середовищі поширити знання про українське мистецтво та ефективно протидіяти наявним в соцмережах фейкам рф про вітчизняну культуру.

Хоч і творчість Василя Касіяна є відома в Україні, але не є помітна серед молоді. В ході написання цієї роботи робилась спроба віднайти ті методи, які можуть сприяти його популяризації як митця. Водночас слід зауважити, що методологія у вивченні цієї теми ще не є до кінця продумана. Велика частина методичного інструментарію потребує оновлення як і низка недоліків ІІІ, які він видає у запиті на графічне замовлення чи текстову версію. Тому і слід враховувати, що подальші дослідження на цю тематику мають включати більше креативності. Також, вони мають віднаходити кращі і ефективніші методи до мотивації учнів в ході уроків чи в позаурочний час.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

І. Творча спадщина Василя Касіяна

1. Касіян В. І. Турченко Ю. Українська дожовтнева реалістична графіка. Київ: Вид-во Академії наук УРСР, 1961. 191 с.
2. Касіян В. І. Автопортрет: літературно-мистецьке видання / упор. Я. П. Гоян. Київ: Веселка, 2004. 671 с.
3. Касіян В. І. Пророк. Київ : Веселка, 2006. 430 с.
4. Касіян В. Про мистецтво: вибрані статті. – Київ: Мистецтво, 1970. – 276 с.

ІІ. Мемуари

5. Блюміна І. Світла людина : До 100-річчя від дня народж. В. Касіяна. *Вітчизна*. 1996. № 3-4. С. 157-160.
6. Василь Касіян: Спогади про художника/Упоряд.: Я. П. Гоян. К.: Мистецтво, 1986. 208 с.: іл.
7. Гоян О. Спогади про брата: [В. Касіяна]. *Київ*. 1986. № 12. С. 127-134.
8. Гоян Я. П. Воскреснемо!: Есе / Іл. В. І. Касіяна [Упоряд, іл. Я. П. Гояна, М. С. Пшінки]. К: Веселка, 2000. С. 121-135.
9. Гоян Я. П. Присвята : Есе. Київ : Веселка, 2001. 645 с.
10. Живі традиції: Українські радянські художники про себе і свою творчість / Авт.-упор. Владич Л., Блюміна І. - К.: Мистецтво, 1985. 174 с.
11. Наріжний С. Українська еміграція. Прага, 1942. 604 с.

ІІІ. Газетна та журнальна періодика

12. Василь Касіян (1896-1976). «*Гуцульщина*» – ілюстрований журнал всегуцульської єдності. Торонто. 1989 р. №14. С. 26.
13. Василь Касіян. *Глобус*, 1927. № 7. С. 107.
14. Гоян Я. Шевченкіяна Василя Касіяна. *Нові дні*, 1987. № 445. С. 7-8.
15. Січинський В. Дереворитні ілюстрації Василя Касіяна. *Світ*. 1926. Чис. 23 – 24. С. 7 – 9.

IV. Законодавство

16. Закон України № 317-VIII від 9 квітня 2015 р. «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки». URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/317-19> (дата звернення: 8.05.2025)

V. Література (статті та монографії)

17. Андрейканіч А.І Антологія українського плаката першої третини XX століття. Косів: Довбуш, 2012. 120 с.

18. Владич Л. Василь Касіян. Київ : Мистецтво, 1978. 173 с.

19. Гапончук Т. Сучасні технології та інновації у мистецькій освіті. *Художні практики початку XXI століття: новації, тенденції, перспективи: збірник наукових праць*. Київська державна академія декоративноприкладного мистецтва та дизайну імені Михайла Бойчука. Київ, Випуск 1. 2019. С. 63-77.

20. Гіптерс З. Мистецтво як засіб художньо-естетичного виховання. *Рідна школа*. 2001. № 9. С.60-63.

21. Голубничка-Шленчак Ю.В. Видавнича діяльність інтернованої армії УНР у таборах Польщі (1920-1924 рр.). *Вісник Черкаського університету*. 2016. № 3-4. С. 114–118.

22. Гоулман, Д. Емоційний інтелект. Харків.: Віват, 2019. 512 с.

23. Гришко Г. Зоря Василя Касіяна. *Голос Покуття*. 2001. 1 січ. (№ 1). С. 3.

24. Гришко Г. Шевченкіана Василя Касіяна. *Захід*. 2003. 10 січ. (№ 2). С. 11.

25. Дашко І. Череп О. Михайліченко Л. Розвиток штучного інтелекту: переваги та недоліки. *Економіка та суспільство*. 2024. № 67. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/4719/4660>

26. Десятов Д. Використання картин історичної тематики на уроці: створення образів чи міфів? *Історія в школах України*. Київ, 2007. №2. С. 17- 23.

27. Королько А. Гуйванюк М. Перша світова війна (1914–1918). Стефаниківський край Черемошу і Пруту... Снятинщина. Історико-етнографічний нарис / Керівник авторського колективу, головний редактор А. Королько. Снятин – Івано-Франківськ Львів : Манускрипт-Львів, 2014. С. 160–180.
28. Королько А. Перша світова війна на Снятинщині. *Снятин. Краєзнавчий і літературно-мистецький журнал*. 2014. Ч. 10(24). С. 64–78.
29. Косів В. Українська ідентичність у графічному дизайні 1945-1989 років. Київ: Видавництво «Родовід», 2019. 480 с.
30. Коцан В. Як жило Закарпаття сто років тому. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Історія*. 2016. Вип. 1. С. 134-138.
31. Кудрявцева Н. О. Особливості художнього сприйняття та формування емоційної сфери дитини. *Матеріали всеукраїнської науково - практичної конференції, до 40-річчя заснування Дитячої художньої школи Херсонської міської ради* (м. Херсон, 17 березня 2020 р.). Херсон: Графіка, 2020. С. 271-275.
32. Лагутенко О. Українська графіка першої третини ХХ ст.: монографія. Київ: Грані-Т, 2006. 240 с.
33. Латіфова Н. Г. Формування та розвиток компетентностей учнів через сприймання творів декоративно-прикладного мистецтва. *Матеріали всеукраїнської науково - практичної конференції, до 40-річчя заснування Дитячої художньої школи Херсонської міської ради* (м. Херсон, 17 березня 2020 р.). Херсон: Графіка, 2020. С. 142-146.
34. Леонідова С. О. Розвиток емоційного інтелекту учнів мистецьких шкіл в процесі формування творчої особистості. *Матеріали всеукраїнської науково - практичної конференції, до 40-річчя заснування Дитячої художньої школи Херсонської міської ради* (м. Херсон, 17 березня 2020 р.). Херсон: Графіка, 2020. С. 114-118.
35. Лепша І. Самаркандські етюди Касіяна. *Наука і суспільство*. 1988. № 9. С. 46-49.

36. Лозинський А. Українці на службі в австро-угорській армії. *Всеукр. наук. журн. "Мандрівець"* (Тернопіль). 2016. № 2 (122). С. 20 – 24.
37. Макарчук О. Арт-педагогіка як інноваційна технологія особистісно орієнтованого навчання та виховання. *Художні практики початку XXI століття: новації, тенденції, перспективи: збірник наукових праць*. Київська державна академія декоративно-прикладного мистецтва та дизайну імені Михайла Бойчука. Київ, Випуск 1. 2019. С. 6-11.
38. Мельник О. Дороги й манівці Василя Касіяна. *Українська культура*. 2006. № 10. С. 28-29.
39. Михалевич В. Графічне оформлення журналів УСС і таборових видань ЗУНР та УНР сатиричного спрямування (на прикладах часописів «Самохотник» і «Лязароні») *Knowledge, Education, Law, Management*. 2020. № 3 (31), vol. 2. С. 37-41.
40. Михальчук В. З Шевченком через усе життя: Рання шевченкіана Василя Касіяна. *Голос Покуття*. 2006. № 11. С. 9.
41. Мушинка М. Взаємозв'язки Івана Чендея з українцями Словаччини та мої стосунки з ним. *Науковий вісник Ужгородського нац. університету: сер.: Філологія. Соціальні комунікації*. 2012. Вип. 28. С. 115-128.
42. Мушинка М. Зв'язки Василя Касіяна із Закарпаттям та його дипломна робота. *Вісник Закарпатської академії мистецтв*. 2017. Вип. 8. С. 128–132.
43. Отич О. М. Мистецтво у розвитку індивідуальності педагога: історичний і методологічний аспекти. Чернівці: Зелена Буковина, 2009. 440 с.
44. Панченко В. І. Мистецтво в контексті культури. Київ, 1998. 192 с.
45. Патер І. Г. Галичани на сербському та італійському фронтах і в таборах військовополонених. *З історії західноукраїнських земель*. 2013. Вип. 9. С. 39 – 60.
46. Попович К. Розвиток літографського мистецтва київської школи графіки у 1970-ті роки. *Українська академія мистецтва*. 2015. Вип. 24. С. 212-221

47. Попович М. В. Нарис історії України. 2-е вид., випр. К.: «АртЕк». 2001. 728 с.
48. Ржечицька С. Культурно-мистецька освіта в Україні: основні завдання. *Культура і мистецтво: сучасний науковий вимір. Матеріали IV міжнар. наук. конф. молодих вчених, аспірантів та магістрів.* (Київ, 3-4 лист. 2020 р.). Київ: НАКККиМ, 2020. С. 66-67.
49. Роготченко О. О. Соціалістичний реалізм і тоталітаризм. Інститут проблем сучасного мистецтва Академії мистецтв України. Київ: ФЕНІКС, 2007. 608 с.: іл.
50. Родінова Н. Федорків О. Макогончук Н. Сучасне становище та напрями розвитку культури і мистецтва України (реалії воєнного стану). *Культурологічний альманах.* 2022. Вип. 4. С. 226–233.
51. Рябіна О. О. Використання творів живопису на уроках історії. методичні рекомендації. *Історія та правознавство.* 2005. № 16/18. С. 14–18.
52. Скоблікова М. Василь Касіян, Костянтин Єлева: відлуння Самарканда. *Антиквар.* 2023. № 6 (133). С. 78—87.
53. Сорока М. То все твоє, що ти віддавав... : Невідомі мал. Василя Касіяна . *Українська культура.* 2002. № 11-12. С. 26-28.
54. Срібняк І.В. Візуалізація повсякдення полонених старшин-українців табору Кассіно (Італія) очима ілюстраторів таборових видань, 1919 – перша половина 1920 рр. *Текст і образ: актуальні проблеми історії мистецтва.* 2019. № 2. С. 36–59.
55. Степовик Д. Тисячі дарунків митця народів. *Народна творчість та етнографія.* 1971. № 1. С. 80-84.
56. Стефанюк Л. Штрихом ожило слово, щоб стати вічністю...: Шевченкіана Василя Касіяна. *Голос Покуття.* 2005. № 18. С. 10.
57. Цинковська І. Юхимець Г. Український плакат періоду Великої Вітчизняної війни у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. *Історія України: маловідомі імена, події, факти.* 2004. Вип. 26. С. 120-133.

58. Цугорка О. П. Мистецька культура в умовах цифрових технологій. *Інформаційні технології в культурі, мистецтві, освіті, науці, економіці та бізнесі. Матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції*. (м. Київ, 31 травня 2021 року). Київ: Видавничий центр КНУКіМ, 2021. С. 359-361.

59. Щолокова О. П. Мистецька освіта у контексті сучасних наукових досліджень. *Професійно-художня освіта України: збірник наукових праць*. Київ: Черкаси : Черкаський ЦНТЕІ, 2007. Вип. 4. С. 12–16.

VI. Енциклопедична і довідкова література

60. Бажанський М. Вічно житимуть...Постаті від зарання історії, аж до найновіших часів: Біограф. словник. Детройт, 1984. 525 с.

61. Бажанський М. Краса Снятинщини: Ріки, потоки, ліси, луки, сади, міста і села та висока матеріальна і духовна культура їхніх жителів: Гаслова енциклопедія. Детройт, 1982. 272 с.

62. Бажанський М. Творчий динамізм патріотизму моїх земляків. Гаслова енциклопедія. Детройт, 1983. 260 с.

63. Касіян Василь Ілліч. автор.-упоряд. І. М. Блюміна. Київ: Мистецтво, 1976. 12 с.

64. Нестеренко П.Касіян Василь Ілліч. ЕСУ, 2012. URL: <https://esu.com.ua/article-10241> (дата звернення: 04.05.2025).

65. Янковська О.В. Касіян Василь Ілліч. Енциклопедія історії України: Т. 4: Ка-Ком / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во "Наукова думка", 2007. 528 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Kasiyan_V (дата звернення: 04.05.2025).

VII. Опубліковані матеріали

66. Касіян Василь Ілліч, академік, графік і живописець. *Кобзар*. URL: <https://www.kobzar.in.ua/bookstore/albomy/kasiian-vasyl-illich-albom-reproduksij-1962/> (дата звернення – 08.04.2025).

67. Козловська Л. Касіян Василь Ілліч – художник і графік. Острозький замок, 1 січня 2021. URL: <https://ostroycastle.com.ua/kasiyan-vasyl-illich-hudozhnyk-i-grafik/> (дата звернення – 08.04.2025).

68. Мазанік Л. Василь Касіян. Бібліотека Українського мистецтва. URL: <https://uartlib.org/ukrayinski-hudozhniki/kasiyan-vasil/> (дата звернення – 08.04.2025).
69. Перша світова війна очима українців | Іван Стичинський. *Локальна Історія*, 13 листопада 2023. URL: <https://localhistory.org.ua/videos/bez-bromu/persha-svitova-viina-ochima-ukrayintsiv-ivan-stichinskii/> (дата звернення – 09.05.2025).
70. Слободянюк О. Василь Касіян та його шевченкіана. *Країна Знань*, 2023. № 8. URL: <https://www.krainaz.org/202308/901-kasian> (дата звернення – 08.05.2025).
71. Трофимук М.С. Василь Касіян: драма на дві дії. Zbruc'. Львів, 2016. URL: <https://zbruc.eu/node/46260> (дата звернення – 08.04.2025).
72. Український Тризуб замінив радянський герб на монументі «Батьківщина-мати» (фоторепортаж). *Радіо Свобода*, 6 серпня 2023. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/foto-na-batkivshchyni-maty-vstanovyly-tryzub/32536528.html> (дата звернення – 08.05.2025).
73. Херсоні ідентифікували три графічні твори, викрадені окупантами з художнього музею. *Район: Історія*, 17 серпня 2024. URL: <https://history.rayon.in.ua/news/733074-u-khersoni-identifikuvali-tri-grafichni-tvori-vikradeni-okupantami-z-khudozhnogo-muzeyu/amp> (дата звернення – 08.05.2025).
74. Художньо-меморіальний музей Василя Касіяна (сторінка у Facebook). Facebook, 2025. URL: <https://www.facebook.com/groups/1904310432964535/> (дата звернення – 08.05.2025).
75. Черемшинська Р. Врятований Стефаником. *Вільне життя*, 6 лютого 2016. URL: <https://vilne.org.ua/2016/02/vryatovanyj-stefanykom/> (дата звернення – 13.04.2025).
76. Черкаська Г. Василь Касіян. *Modna.ua*, 3 січня 2017. URL: https://uamodna.com/articles/vasylj-kasiyan/#google_vignette (дата звернення – 08.05.2025).

VII. Підручники і посібники

77. Власов В. С. Історія України (профільний рівень) : підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти. Київ : Літера ЛТД, 2018. 304 с.
78. Власов В. С. Історія України (рівень стандарту) : підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти / В. С. Власов, С. В. Кульчицький. Київ : Літера ЛТД, 2019. 256 с.
79. Войтович Н.О. Імбировська-Сиваківська Л.А. Медіаграмотність: технології і практичне застосування/ За заг. ред. В. Ф. Іванова. Київ: Академія української преси, Центр вільної преси, 2024. 57 с.
80. Коляда І. А., Кирієнко О. Ю. Юні історики-дослідники : навч.-метод. посіб. з історії України ; [відп. за вип. О. Лісовий]. К., 2015. 371 с.
81. Пометун О. Методика навчання історії в школі. К.: Генеза, 2006. 328 с.
82. Яковенко Г.Г. Методика навчання історії: навчально-методичний посібник / Харків: Вид. ХНАДУ, 2017. 324 с.

VIII. Дисертації

83. Большаніна О. В. Теоретико-методичні ідеї художників-педагогів у закладах мистецької освіти України першої половини ХХ століття. Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 «Освітні, педагогічні науки». Криворізький державний педагогічний університет, Кривий Ріг, 2024. 256 с.
84. Сидоренко Н.М. Українська таборова преса першої половини ХХ століття: проблеми національно-духовного самоствердження : автореф. дис. спец. 10.01.08 Журналістика. Київ. 2000. 34 с.

ДОДАТКИ

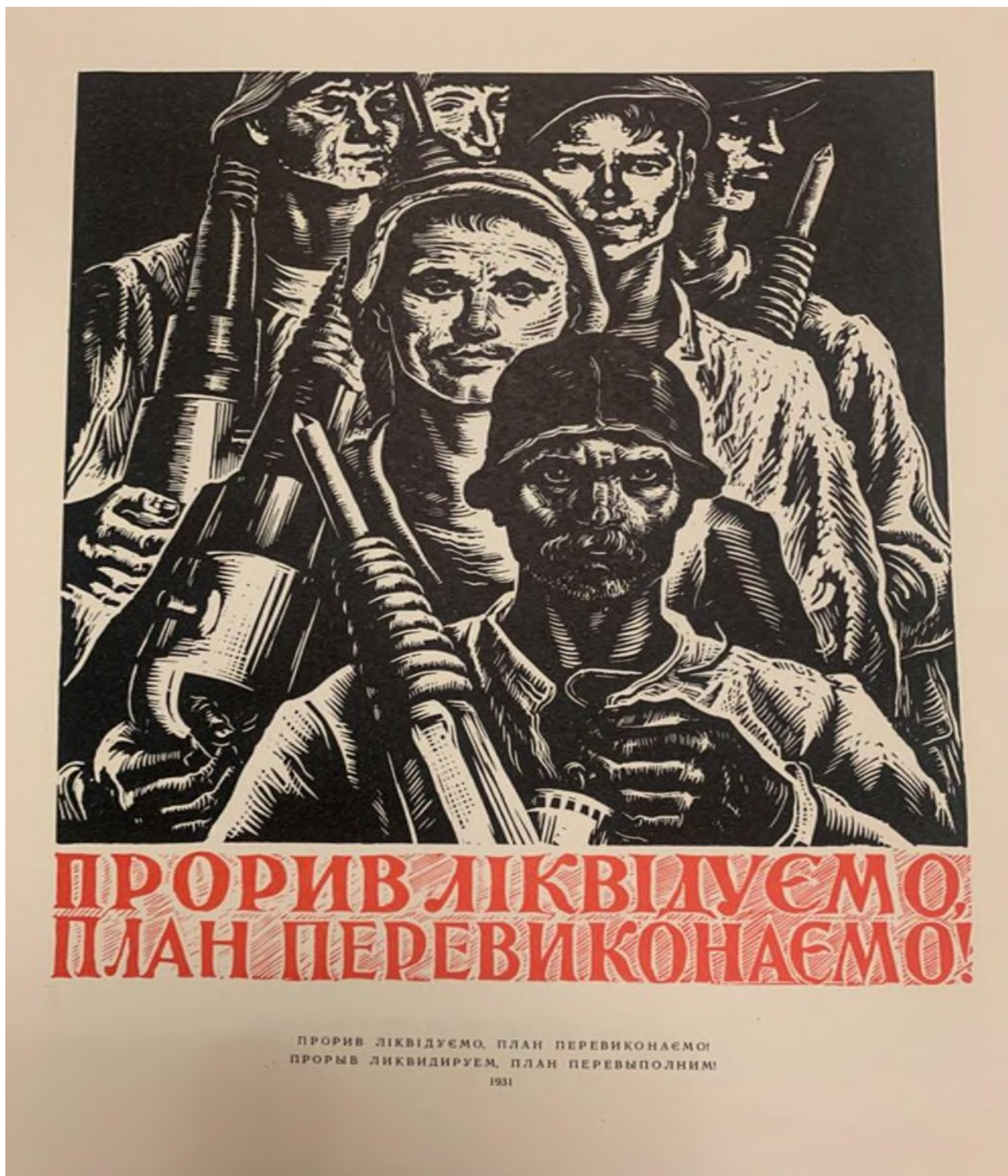
Додаток А

Пам'ятний знак поблизу рідної хати Василя Касіяна в снятинському передмісті (колишнім селі) Микулинці, 5 квітня 2024 р. Джерело – приватний архів авторки дипломної роботи.

Василь Касіян, автопортрет. Початок 1920-х рр. URL:
<https://zbruc.eu/node/46260>

Ліногравюра Василя Касіяна «Прорив ліквідуємо, план перевиконаємо» (1931 р.)
із циклу «Дніпробуд». URL: <https://www.kobzar.in.ua/bookstore/albomy/kasiian-vasyl-illich-albom-reproduksij-1962/>

Лінорит на тему: «Тарас Шевченко з казахським хлопчиком» (1961 р.).
Художник – В. Касіян. URL: <https://www.kobzar.in.ua/gallery/grafika/kasian-shevchenko-z-kazakhskym-khlopchykom-linoryt-1960/>

Могила художника Василя Касіяна на Байковім кладовищі (м. Київ). URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Файл:Могила_Василя_Касіяна.JPG

Додаток Д

Пам'ятник В. Касіяну поблизу художньо-меморіального музею на його честь в м. Снятин Коломийського району Івано-Франківської області, 5 квітня 2024. Джерело – приватний архів авторки дипломної роботи.

План-конспект з предмета «Історія України»

Урок – № 43

Дата- 22.03.25

Клас-11-Б

Тема: Культура та духовне життя в УРСР

Мета:

Навчальна:

- ознайомити учнів з основними напрямками розвитку культури УРСР у 1945–1991 рр.; */інформаційно-логічна, аксіологічна, хронологічна*
- розкрити роль митців, зокрема шістдесятників і дисидентів, у збереженні національної ідентичності; */інформаційно-логічна, аксіологічна*
- пояснити вплив радянської ідеології на духовне життя суспільства. */ інформаційно-логічна, аксіологічна*

Розвивальна:

- закріпити знання учнів, набуті під час вивчення навчального матеріалу (на основі письмових відповідей, гри історичний ланцюг, бліц-опитувань, мозкового штурму, методу мікрофон, роботи в групах) */логічна, аксіологічна, просторова, хронологічна*
- розвивати хронологічну компетентність (на основі усних відповідей на знання та розуміння дат(хронології), повторення раніше засвоєних дат;) */хронологічна*
- формувати вміння характеризувати та порівнювати історичні постаті; */ аксіологічна*
- розвивати увагу, пам'ять, мислення, вміння висловлювати власну думку, аналізувати та робити висновки (за допомогою мозкового штурму); */логічна*
- розвивати вміння учнів правдиво і кваліфіковано аналізувати історичні події на основі даних джерел; */логічна*
- розвивати вміння роботи з картою/*просторова*

Виховна:

- виховувати почуття поваги до історії / *аксіологічна, хронологічна, особиста, просторова, логічна*
- виховувати мужність, хоробрість на користь держави; / *громадянська, особиста, аксіологічна*
- виховувати повагу дітей до історичних пам'яток та історичних діячів; / *громадянська, особиста*
- виховувати вміння працювати в колективі (командна робота під час завдань на уроці) / *комунікативна, логічна*
- виховувати розумове бачення історії (на основі плакатів, брошур) / *аксіологічна, особиста*
- формувати критичне мислення на основі роботи з документами / *логічна*
- формувати комунікативну компетентність шляхом усних відповідей / *комунікативна, логічна*

Тип уроку: комбінований

Обладнання: підручник, зошит

Основні дати:

1954-Створення в США об'єднання українських письменників в еміграції «Слово».

1962- Заснування Шевченківської премії.

Основні терміни: атеїзм, абстракціонізм

Основні історичні постаті: В. Касіян, Т. Яблонська, Й. Сліпий, С. Параджанов, А. Горська, О. Заливаха,

Л. Семикіна, Г. Севрук, Г. Зубченко, П. Тичина, О. Гончар, П. Майборода, Б. Патон

План уроку

1. Освіта
2. Наука
3. Література
4. Мистецтво, художник В. Касіян

5. Розвиток спорту
6. Культурні здобутки української діаспори в 1953—1964 рр.
7. Держава і церква. Антирелігійна кампанія

Хід уроку

Доза часу	Етап уроку	Навчально-виховна діяльність вчителя	Навчально-виховна діяльність учня	Примітки
3 хв.	I. Організаційний	Взаємне привітання. Перевірка готовності учнів до уроку. Організація уваги учнів: побажання гарного настрою, цікавої роботи, нових знань та відкриттів.		
7 хв.	II. Перевірка домашнього завдання		Робота з картою Покажіть на карті (с. 76) місця, пов'язані з українським національно-визвольним рухом 1950—1960-х рр. Усна робота Скільки років тому було засновано львівський клуб «Пролісок»? 2) Скільки років розділяють виникнення Української робітничо-селянської	

			спілки і початок «Празької весни»? Чи об'єднує щось ці дві події? Поясніть свою думку. СФОРМУЛЮЙТЕ СУДЖЕННЯ ПРО: значення дисидентського руху та «шістдесятництва» для українського національно-визвольного руху.	
3 хв.	III. Мотиваційний етап		Бліц-опитування 1. Як розвивалася освіта в УРСР у перші повоєнні роки? 2. Назвіть здобутки тогочасної науки в Україні. 3. Як розвивалися в повоєнний період українська література і мистецтво? 4. Укажіть здобутки культури України доби десталінізації, уже відомі вам за курсами інших навчальних дисциплін. 5. Що таке "соціалістичний реалізм"? 6. Яку роль у СРСР відігравала цензура? 7. Назвіть одного відомого українського діяча культури другої половини XX ст	<i>логічна</i> <i>аксіологічна</i> <i>хронологічна</i>
2 хв.	IV. Актуалізаційний етап	Метод «Мозкова атака»	1. Яку епоху ми зараз вивчаємо? 2. Які характерні риси цієї епохи? 3. Які умови розвитку культури в даний період?	<i>хронологічна</i> <i>логічна</i> <i>аксіологічна</i>
20 хв.	V. Етап вивчення нового матеріалу	1. • У грудні 1958 р. було започатковано реформу шкільної освіти в СРСР. /інформаційна, хронологічна, аксіологічна	Якими були тенденції розвитку освіти в цей час?	<i>Логічна</i>

		• У новому законі про освіту з'явилося положення про обов'язковість вивчення російської мови й факультативне вивчення (за бажанням батьків) української мови. /інформаційна • Порівняно з 1950-ми рр. у першій половині 1960-х рр. в УРСР у 1,5 разу збільшилася кількість професійних училищ, де готували працівників масових робітничих професій /інформаційна, хронологічна	Поміркуйте та висловіть думку, чим вирізняється свято 1 вересня для сучасних дітей.	Логічна
		2. • Поступове усвідомлення владою змін, пов'язаних із розгортанням у світі НТР, певною мірою сприяло розвитку науки. /інформаційна • Доба хрущовської «відлиги» сприяла розвитку української науки. У цей час в УРСР виникло декілька нових наукових центрів, наприклад, Українська сільськогосподарська академія та Академія будівництва й архітектури (1956 р.). /інформаційна, хронологічна • У 1956 р. уродженець Житомира Сергій Корольов став генеральним конструктором, а через два роки очолив ракетну програму СРСР. /інформаційна, хронологічна, аксіологічна	Визначте факти, які характеризують розвиток тогочасної української науки. Коли в канадському місті Торонто виникла Українська спілка образотворчого мистецтва? Яке це мало значення для розвитку української культури?	логічна Хронологічна Логічна
		3.		

		- Саме цієї доби В. Сосюра написав автобіографічну повість «Третя рота», поеми «Розстріляне безсмертя» і «Мазепа». Проте видати їх в умовах тоталітарного режиму він не зміг /інформаційна, аксіологічна - У період «відлиги» до української літератури прийшла талановита молодь: Р. Іваничук, Є. Гуцало, М. Вінграновський, Д. Павличко, В. Шевчук, І. Драч, В. Коротич, М. Руденко, Б. Олійник, І. Чендей, В. Симоненко, Ліна Костенко, Р. Лубківський та інші. Усі вони належали до «шістдесятників» /інформаційна, аксіологічна	За додатковими джерелами визначте та охарактеризуйте здобутки в діяльності Конструкторського бюро «Південне» в цей період.	Логічна
		4. - В УРСР працювали три кіностудії — у Києві, Одесі та Ялті. - Відомими українськими композиторами цього періоду також були С. Людкевич, Б. Лятошинський, брати Г. і П. Майбороди, Ю. Мейтус, Л. Ревуцький, А. Штогаренко та інші./інформаційна, аксіологічна - Художники-«шістдесятники» шукали нові шляхи, їхні твори згодом поповнили скарбницю українського образотворчого мистецтва /інформаційна В. Касіян. Родом із Закарпаття, навчався у Празі, працював в УРСР. Майстер книжкової	Якими були здобутки української літератури цієї доби?	Логічна
		4. - В УРСР працювали три кіностудії — у Києві, Одесі та Ялті. - Відомими українськими композиторами цього періоду також були С. Людкевич, Б. Лятошинський, брати Г. і П. Майбороди, Ю. Мейтус, Л. Ревуцький, А. Штогаренко та інші./інформаційна, аксіологічна - Художники-«шістдесятники» шукали нові шляхи, їхні твори згодом поповнили скарбницю українського образотворчого мистецтва /інформаційна В. Касіян. Родом із Закарпаття, навчався у Празі, працював в УРСР. Майстер книжкової	Робота в групах Складіть перелік «товстих» і «тонких» запитань, які допоможуть проаналізувати розвиток освіти, науки та літератури в цей період.	Логічна
		4. - В УРСР працювали три кіностудії — у Києві, Одесі та Ялті. - Відомими українськими композиторами цього періоду також були С. Людкевич, Б. Лятошинський, брати Г. і П. Майбороди, Ю. Мейтус, Л. Ревуцький, А. Штогаренко та інші./інформаційна, аксіологічна - Художники-«шістдесятники» шукали нові шляхи, їхні твори згодом поповнили скарбницю українського образотворчого мистецтва /інформаційна В. Касіян. Родом із Закарпаття, навчався у Празі, працював в УРСР. Майстер книжкової	Робота з картою Покажіть на карті атласу місця, пов'язані з розвитком тогочасної культури України, і поясніть, із чим саме	Просторова
		4. - В УРСР працювали три кіностудії — у Києві, Одесі та Ялті. - Відомими українськими композиторами цього періоду також були С. Людкевич, Б. Лятошинський, брати Г. і П. Майбороди, Ю. Мейтус, Л. Ревуцький, А. Штогаренко та інші./інформаційна, аксіологічна - Художники-«шістдесятники» шукали нові шляхи, їхні твори згодом поповнили скарбницю українського образотворчого мистецтва /інформаційна В. Касіян. Родом із Закарпаття, навчався у Празі, працював в УРСР. Майстер книжкової		Логічна

		графіки, ілюстрував твори Шевченка, Франка, Лесі Українки. Відомий серією ілюстрацій до «Кобзаря» — понад 300 гравюр. Академік, депутат, лауреат Державної премії СРСР. Його творчість — поєднання національного духу і радянської ідеології. <i>/інформаційна, аксіологічна</i> - В умовах лібералізації суспільного життя новими творами збагатили культуру українські скульптори. Так, у 1964 р. у Львові було споруджено пам'ятник І. Франку. <i>/інформаційна, хронологічна, аксіологічна</i> 5. - Доба «відлиги» сприяла розвитку фізкультури та спорту. Розпочалася активна кампанія за поширення здорового способу життя. <i>/інформаційна</i> - Успішно розвивався футбол. У 1954 р. футбольний клуб «Динамо» (Київ) уперше завоював Кубок СРСР із футболу. У 1961 р. Кубок СРСР здобув футбольний клуб «Шахтар» (Сталіно). Цього ж року «Динамо» (Київ) стало чемпіоном СРСР із футболу. <i>/інформаційна, хронологічна</i> 6. - У 1954 р. у Нью-Йорку (США) відкрили об'єднання українських письменників в еміграції «Слово».	Які досягнення мало українське мистецтво цього періоду? Наведіть факти впливу тоталітарного комуністичного режиму в УРСР у 1950—1960-х рр. на розвиток релігії та церкви. Гра«Історичний ланцюг». Правила гри. Перший гравець називає дату, термін, ім'я, історичний факт, пов'язані з вивченою темою. Другий гравець має спочатку повторити те, що сказав його попередник, а потім додати своє слово. Наступний гравець робить так само. За помилку або довгу паузу учень/учениця вибуває з гри. Перемагає гравець, що залишиться останнім. Дайте оцінку розвитку української науки в період постсталінської лібералізації тоталітарного комуністичного режиму.	<i>логічна</i> <i>логічна</i> <i>Хронологічна</i> <i>Аксіологічна</i> <i>Логічна</i>
--	--	--	---	---

		Серед його засновників були Василь Барка, Іван Багряний, Тодось Осьмачка, Улас Самчук та інші./інформаційна, хронологічна, аксіологічна • У Торонто (Канада) у 1956 р. виникла Українська спілка образотворчого мистецтва. /інформаційна, хронологічна • Віломий у світі український живописець із Канади Василь Курилик був автором понад 7 тис. картин. У серії «Український піонер» митець відтворив історію українських канадців. /інформаційна, аксіологічна 7. • Обмежена лібералізація комуністичного режиму в УРСР в умовах «відлиги» спричинила деякі зміни в церковному житті. З осені 1955 р. до західних областей почали повертатися репресовані компартійною владою греко-католицькі священники. /інформаційна, аксіологічна • У листопаді 1958 р. М. Хрущов заявив про зміну компартійної політики щодо релігії та церкви. Причина — начебто вони «заважали побудові комунізму» /інформаційна, хронологічна • Антирелігійна кампанія влади, примусове насадження атеїзму не	Як відбувався розвиток спорту в цей час? Спростуйте або підтвердьте твердження про вагомий внесок української діаспори в розвиток культури цього періоду. Визначте культурні здобутки тогочасної української діаспори. «Мікрофон» продовжіть речення Я запам'ятав..... Я дізнався....	логічна логічна Логічна Логічна Аксіологічна Хронологічна
--	--	--	--	---

		дістали широкої підтримки населення. /інформаційна	Найбільше мене зацікавило... Мені сподобалося.....	просторова
5 хв.	VI. Систематизація знань		Проблемне запитання "Чи можна було зберегти національну ідентичність в умовах тоталітарної держави?"	Логічна Хронологічна Аксіологічна
3 хв.	VII. Висновки	• Культура УРСР перебувала під контролем держави. Влада нав'язувала соціалістичний реалізм, забороняла вільну творчість, діяла цензура. /інформаційна, аксіологічна, хронологічна, просторова • Освіта і наука мали досягнення, але були ідеологізованими. Розвивалась технічна наука, але деякі напрями (генетика, кібернетика) переслідувалися. / інформаційна, аксіологічна, хронологічна • Шістдесятники стали символом духовного пробудження. Молоді митці прагнули свободи слова, культури, прав людини — влада відповіла репресіями./ інформаційна, аксіологічна, хронологічна • Дисидентський рух — форма морального опору. Через самвидав, відкриті листи й акції		

		протесту інтелігенція боролась за національні й громадянські права./ <i>інформаційна, аксіологічна, хронологічна</i> • Попри утиски, українська культура збереглась. Митці знаходили способи зберігати національну ідентичність навіть у підпіллі. / <i>інформаційна, аксіологічна, хронологічна</i>		
1 хв.	VIII. Домашнє завдання		Опрацювати параграф 10 Напишіть есе (1 сторінка): «Що для мене означає духовна свобода» Підготуйте коротке повідомлення про одного діяча культури УРСР (презентація або усна розповідь).	